

**Archeologische prospectie met
ingreep in de bodem
Hasselt, Stadsomvaart-Guffenslaan
(Scholen van Morgen)**

Titel

*Archeologische prospectie met ingreep in de bodem
Hasselt, Stadsomvaart-Guffenslaan (Scholen van Morgen)*

Auteurs

Niels Janssens

Opdrachtgever

AG Real Estate, binnen het kader van het Programma Scholen van Morgen

Projectnummer

2013-182

Plaats en datum

Gent, Januari 2014

Reeks en nummer

*BAAC Vlaanderen Rapport 85
ISSN 2033-6898*

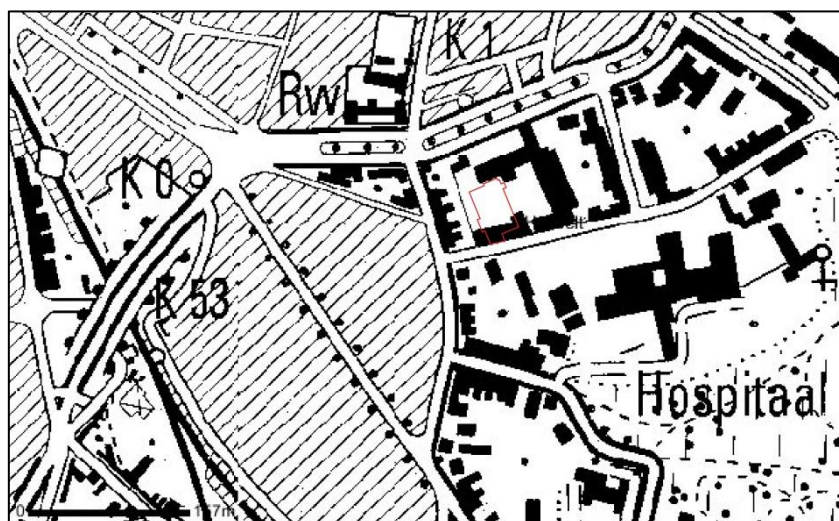
Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Technische fiche

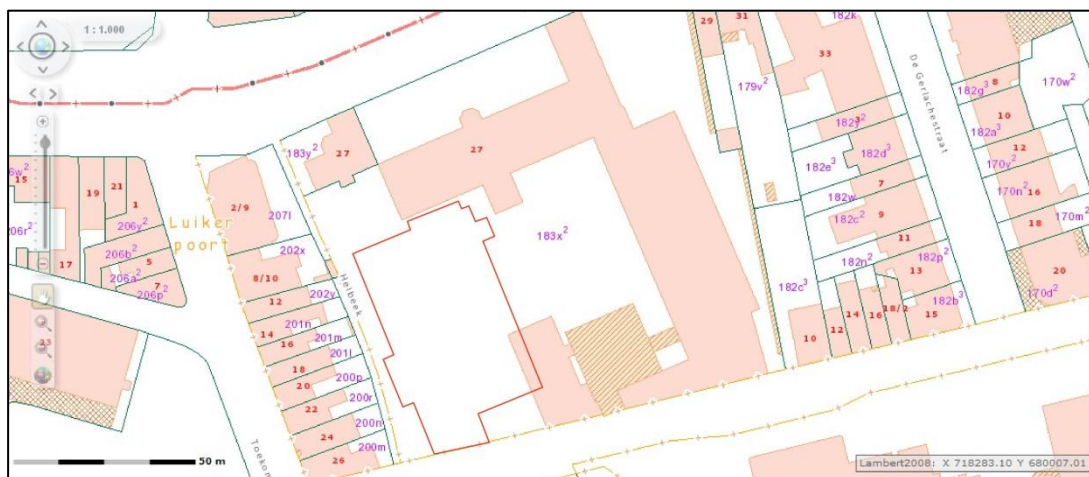
Naam site: Hasselt, Stadsomvaart-Guffenslaan (Scholen van morgen)

Ligging: Stadsomvaart, Guffenslaan, Toekomststraat
Stad Hasselt
Provincie Limburg

Topografische kaart:

Kadaster:

Percelen: Afdeling 8 Sectie D perceel 183x2

Coördinaten: X: 218258,847 Y: 180060,650 (noordoosten van het terrein)
X: 218238,780 Y: 180054,164 (noordwesten van het terrein)
X: 218273,805 Y: 180023,792 (zuidoosten van het terrein)
X: 218255,293 Y: 180014,764 (zuidwesten van het terrein)

Onderzoek: Archeologische prospectie met ingreep in de bodem

Projectcode: 2013-182

Opdrachtgever:	AG Real Estate, binnen het kader van het Programma Scholen van Morgen
Uitvoerder:	BAAC Vlaanderen bvba
Vergunningsnummer:	2013/516
Naam aanvrager:	Niels Janssens
Projectleiding:	Niels Janssens
Terreinwerk:	Niels Janssens, Jeroen Vanden Borre, Sarah Schellens, Jan Claesen (Archebo)
Verwerking:	Niels Janssens, Sarah Schellens (Tekeningen en kaartmateriaal)
Wetenschappelijke begeleiding:	n.v.t.
Trajectbegeleiding:	Ingrid Vanderhoydonck (Agentschap Onroerend Erfgoed Limburg)
Bewaarplaats archief:	BAAC Vlaanderen bvba
Grootte projectgebied:	1795m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	212m ²
Termijn:	Veldwerk: 1 dag Uitwerking: 5 dagen
Reden van de ingreep:	Aanleg van een sporthal op de speelplaats van het Virga Jessecollege te Hasselt
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Het onderzoeksgebied bevindt zich net buiten de historische kern van Hasselt, ten zuiden van de vroegere stadsversterkingen. Op deze locatie zou eertijds het eerste begijnhof van Hasselt gelegen hebben. Dit begijnhof werd in gebruik genomen omstreeks 1245, maar werd reeds in 1567 vernield, tijdens de beeldenstorm. Derhalve zijn afbeeldingen en andere concrete informatie betreffende het begijnhof schaars te noemen. Enkel opgravingen zouden het beeld kunnen verduidelijken.
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

- Wat was de invloed van de bestaande bebouwingen/verhardingen op het archeologische erfgoed?
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Wat is de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed?
- Kunnen de resultaten van het bureauonderzoek fijngesteld worden?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

Resultaten:

Twee muren, behorende tot een laat 19de – vroeg 20ste eeuws gebouw werden aangetroffen, alsook een beek met vlak ernaast een versteviging van de over door middel van een houten paal met paalkuil. Sporen die kunnen wijzen op de aanwezigheid van een begijnhof werden niet aangetroffen.

Inhoud

1	Inleiding.....	1
1.1	Algemeen.....	1
1.2	Doel van het onderzoek.....	2
1.3	Aard van de bedreiging	2
1.4	Opzet van het rapport.....	2
2	Methode	3
3	Bodemkundige gegevens	5
4	Historische en archeologische gegevens (Bureauonderzoek)	6
4.1	Historiek.....	6
4.2	Centraal archeologische inventaris	15
4.3	Conclusie	16
4.4	Bijlagen bij bureaustudie	17
4.4.1	Bijlage 1: excerpt uit het memorieboek van het begijnhof	17
4.4.2	Bijlage 2: Excerpt uit 'stuk betreffende de verplaatsing van het begijnhof naar de binnenstad 1568'.....	18
5	Veldwerk	19
5.1	Terrein – Natuurlijke bodem	19
5.2	Sporen	24
6	Vondstmateriaal	28
7	Besluit en waardering	29
7.1	Algemeen.....	29
7.2	Beantwoorden onderzoeksvragen.....	29
7.3	Advies	31
8	Samenvatting	32
9	Bibliografie	33
10	Lijst met figuren.....	34
11	Bijlagen	35
11.1	Lijsten	35
11.1.1	Sporenlijst.....	35
11.1.2	Fotolijst	35
11.1.3	Vondstenlijst	35
11.1.4	Profielenlijst	35
11.1.5	Tekenvel	35
11.2	Overzichtskaart.....	35

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Naar aanleiding de aanleg van een sporthal op de locatie waar vandaag een speelplaats aanwezig is, heeft BAAC Vlaanderen bvba, in opdracht van AG Real Estate, binnen het kader van het Programma Scholen van Morgen, een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd. Deze prospectie werd opgelegd door het bevoegd gezag omdat bij de geplande werken het bodemarchief en eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord zullen worden. Het plangebied (het grondplan van de sporthal) is ongeveer 1795 m² groot en is momenteel in gebruik als speelplaats voor het Virga Jessecollege.

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een locatie waar eertijds het eerste begijnhof van Hasselt zou gestaan hebben. Dit werd in gebruik genomen omstreeks 1245, maar werd reeds omstreeks 1567, tijdens de beeldenstorm, vernield. Enkel door middel van opgravingen kan momenteel nog getest worden waar de gebouwen behorende tot deze instelling zich bevonden.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de aanleg van de sporthal. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Aangezien behoud *in situ* niet mogelijk was, is gekozen voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op de topografische kaart¹

Vooraleer het onderzoek aan te vatten werd, in opdracht van het Agentschap Onroerend Erfgoed, een bureauonderzoek opgelegd, met de bedoeling meer informatie te verwerven met betrekking tot de exacte locatie van het begijnhof. Aan de hand van deze data zouden zo een aantal proefsleuven kunnen ingeplant worden op locaties waar de trefzekerheid groter was. Concrete resultaten met betrekking tot locatie of uitzicht van het begijnhof konden echter niet gevonden worden.

Omdat er geen duidelijke afbeeldingen of andere aanwijzingen konden gevonden worden over waar de gebouwen, die in verband kunnen gebracht worden met het eerste begijnhof, zich bevonden, werd

¹ AGIV 2013a

ervoor gekozen een viertal sleuven aan te leggen. Deze sleuven werden zo aangelegd dat er een zo goed mogelijk beeld zou worden verkregen van de al dan niet aanwezige, archeologische waarden binnen het terrein. Deze proefsleuven dekten een oppervlakte van ongeveer 212 m², wat zo'n 11,81% is van het totale terrein.

Het onderzoek werd uitgevoerd op 23 december 2013. Projectverantwoordelijke was Niels Janssens. Jeroen Vanden Borre, Sarah Schellens en Jan Claesen (Archebo) werkten mee aan het onderzoek.

Contactpersoon bij de bevoegde overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed Limburg, was Ingrid Vanderhoydonck. Bij de opdrachtgever (AG Real Estate) was de contactpersoon Steven Donné.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen (opgenomen in de Bijzondere Voorwaarden voor dit onderzoek) beantwoord worden:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?
- Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwingen/verhardingen op het archeologische erfgoed?
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Wat is de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed?
- Kunnen de resultaten van het bureauonderzoek fijngesteld worden?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

1.3 Aard van de bedreiging

Op de betreffende locatie zal de bouw van een nieuwe sporthal gerealiseerd worden in opdracht van AG Real Estate, binnen het kader van het Programma Scholen van Morgen. Dit zal gepaard gaan met graafwerken, waardoor het bodemarchief onherroepelijk verstoord zal worden. Hierbij zullen eventueel aanwezige archeologische resten verloren gaan. Ook de *in situ* bewaring van mogelijke archeologische waarden is hierdoor uitgesloten.

1.4 Opzet van het rapport

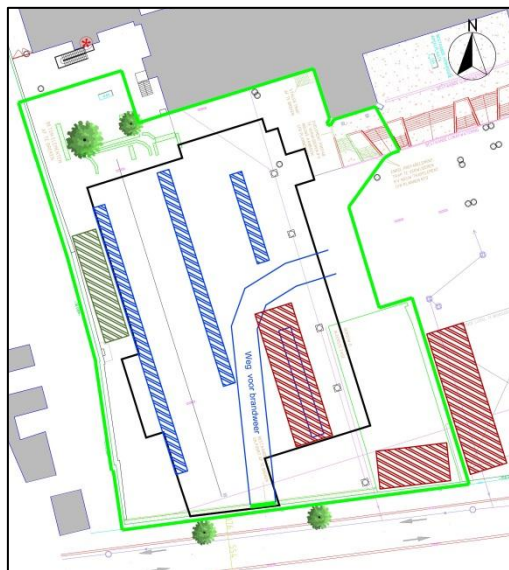
Na de samenvatting en dit inleidende hoofdstuk wordt de toegepaste methode gemotiveerd. Vervolgens wordt er even stilgestaan bij de bekende bodemkundige informatie met betrekking tot het plangebied. Daarna worden de resultaten van de archeologische prospectie gepresenteerd, waaruit dan weer een synthese en een advies voor eventueel vervolgonderzoek volgen.

2 Methode

In een eerste fase werd een bureauonderzoek uitgevoerd, met als bedoeling een beter zicht te krijgen op de aanwezige sporen en structuren binnen het onderzoeksgebied. Een bijzondere aandacht ging hierbij naar de aanwezigheid van gebouwen en structuren die in verband konden worden gebracht met het eerste begijnhof te Hasselt.

Aan de hand van de studie kon echter niet veel besloten worden met betrekking tot de exacte locatie van gebouwen. Door de vrij vroege vernieling van het begijnhof in 1567 ontbreekt het immers aan duidelijke afbeeldingen en kaartmateriaal. Ook van een gebruik van de gronden voor 1245 is niet veel geweten.

Om dan toch een zo groot mogelijke trefkans te hebben werd besloten om een viertal parallelle sleuven aan te leggen op zo'n manier dat het terrein voor een zo groot mogelijk deel gedekt werd.

Figuur 2: Geplande sleuven (blauw: sleuven; rood: stallen, serres 20ste eeuw; zwart: plangebied)

Er werd gestart met het verwijderen van de verhardingen van de speelplaats, gevolgd door enkele kleine proefputjes op locaties waar kabels en leidingen zouden kunnen aangesneden worden. De gegevens omtrent de exacte locatie van deze zaken waren namelijk niet duidelijk, wat later zou blijken, omdat verschillende kabels en leidingen door de werkputten liepen.

De sleuven werden aangelegd op ongeveer 1m onder de speelplaats met behulp van twee kranen van 8 ton, allebei met een gladde graafbak van 1,80m breed. Dit gebeurde uiteraard onder begeleiding van archeologen. Op dit niveau werden reeds muurresten aangetroffen, die niet diep bewaard waren. Lokaal werden diepere putten gegraven om een zicht te krijgen op de stratigrafie van het terrein. Hiervoor werd telkens het profiel van deze diepere putten volledig geregistreerd. Wanneer de moederbodem niet kon bereikt worden omwille van veiligheidsredenen (instortingsgevaar), werd deze gezocht door middel van boringen. Deze boringen werden zo verder gekoppeld aan de gegevens verkregen uit de profielen. Wanneer mogelijk werden de diepere putten echter wel aangelegd tot op het niveau van de moederbodem.

Ook werd er bij twee sleuven een tweede, dieper vlak aangelegd, op de C-horizont. Deze tweede vlakken werden enerzijds omwille van de aanwezigheid van een intact bodemprofiel (in werkput 2) en anderzijds omwille van de hoge ligging van een C-horizont, gekoppeld aan de aanwezigheid van een beek (in werkput 4) gegraven.

In werkput 3 was ook een intact bodemprofiel aanwezig, maar hier kon niet de gehele sleuf op de diepte van de C-horizont gebracht worden omwille van de aanwezigheid van een elektriciteitskabel², die het ten oosten ervan liggende gebouw van stroom voorzag. In werkput 1 was geen intact bodemprofiel aanwezig.

Alle aangelegd sleuven en de erin aangetroffen sporen werd gefotografeerd, gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen en vervolgens ingemeten met behulp van een Robotic Total Station. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van het programma *Autocad* werden de verzamelde data van de opgravingsvlakken verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

De sporen die konden gecoupeerd worden (twee andere aanwezige sporen waren muren), werden gecoupeerd, opgekuist en in deze toestand gefotografeerd, ingetekend op schaal 1:20 en beschreven. De hoogtes van deze sporen werd reeds geregistreerd tijdens het inmeten ervan³.

Alle aangelegde profielen werden op min of meer dezelfde manier geregistreerd, met het verschil dat hier apart een hoogte werd ingemeten van het maaiveld. Alle aangetroffen horizonten werden hier tevens apart beschreven, met aandacht voor de onderlinge relaties van de profielen.

Met behulp van een metaaldetector (*Tesoro Silver*), met metaalsoortuitlezing, werd naar metaalvondsten gezocht. Sporen waarbij de metaaldetector een signaal gaf, werden aangeduid in de sporenlijst. Metaalvondsten werden enkel ingezameld als zij zich aan het vlak bevonden of als ze zich in een spoor bevonden dat gecoupeerd werd. Ingezaamde vondsten werden op plan gezet met vondstnummer en de code Md.

Tijdens de aanleg werden echter geen metaalvondsten gedaan.

Vondsten werden verzameld per context en gelabeld. Deze werden later samengevoegd in een vondstenlijst.

Na afloop van het onderzoek werden de sleuven, met instemming van het agentschap Onroerend Erfgoed, vertegenwoordigd door Ingrid Vanderhoydonck, gedicht. In opdracht van het Virga Jessecollege werden de sleuven na dichtung voorzien van een betonlaag, zodat het terrein nog in gebruik kon blijven als speelplaats totdat de bouw van de sporthal start.

² Deze stond niet op de plannen en werd tijdens het onderzoek geraakt en hersteld.

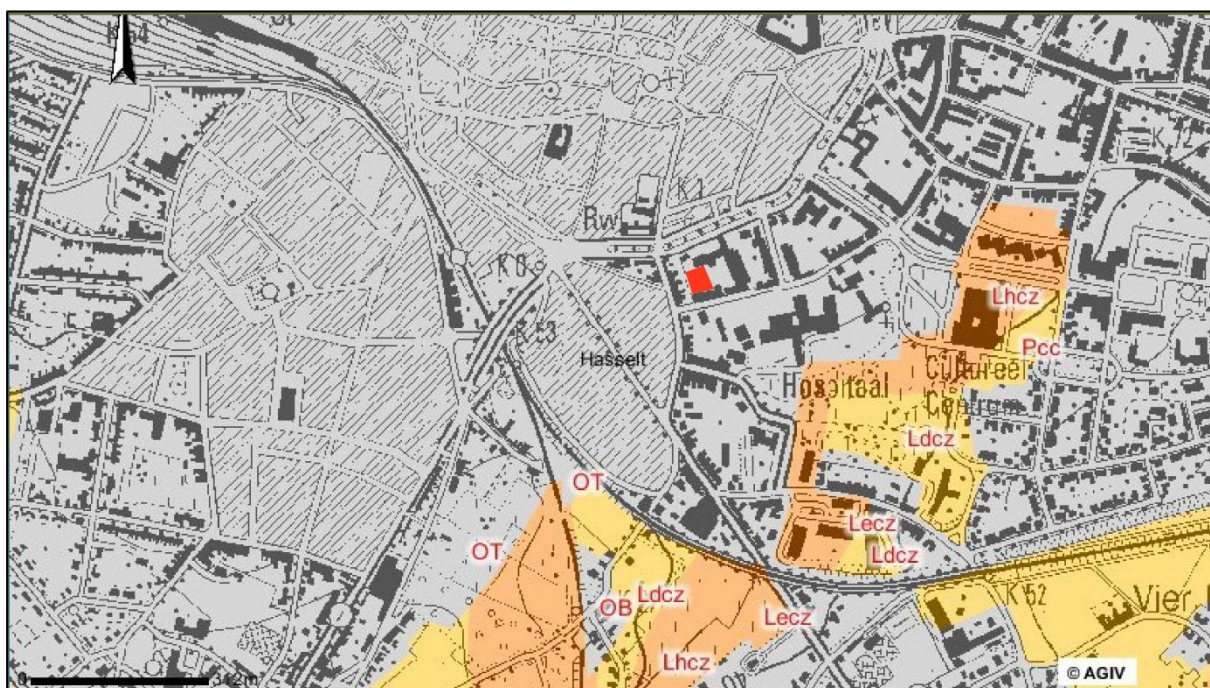
³ De Robotic Total Station werkt via een driedimensionaal, cartesisch stelsel en meet dus zowel de x,y als z coördinaten van een punt in.

3 Bodemkundige gegevens

Op de bodemkaart van Vlaanderen staan het voor het onderzoeksgebied zelf geen concrete data vermeld, het gaat hier immers om een bebouwde zone (OB).

Iets verder van het onderzoeksgebied staan echter wel enkele natuurlijke gronden vermeld. Over het algemeen gaat het hier om zandleemgronden met gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont. Volgende types komen voor:

- Lhcz: Natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont
- Pcc: Matig droge, licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont
- Ldcz: Matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont
- Lecz: Natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont

Figuur 3: Bodemkaart met aanduiding plangebied (in rood)⁴

Tijdens het veldwerk werd tot tweemaal toe een natuurlijk profiel aangesneden, namelijk in sleuven 2 en 3. Ook de gronden hier kunnen ondergebracht worden onder de bovengenoemde termen. Het ging hier namelijk ook om zandleembodems met een gevlekte en licht verbrokkelde textuur B-horizont. Boven deze B-horizont bevond zich een oude A-horizont (oude bouwvoor) en eronder het moedermateriaal (C-horizont), die een gele tot grijze kleur had, sporen van bioturbatie vertoende en vrij compact was (zie verder).

⁴ AGIV 2013a

4 Historische en archeologische gegevens (Bureauonderzoek)

4.1 Historiek

Het ontstaan van de begijnen is te linken aan de bredere economische, politieke en culturele ontwikkelingen in Europa. Vermoedelijk was er reeds vanaf de 7de eeuw sprake van een gestage bevolkingsgroei, die tussen de jaren 1000 en 1300 een kritieke massa bereikte om processen van commercialisering, urbanisatie en staatsvorming in een stroomversnelling te brengen. Voornamelijk in de gebieden in Lombardije, het Rhônedal en de zuidelijke Nederlanden ontstonden snel groeiende steden in deze periode en in deze steden ontstonden nieuwe vormen van religieuze gevoeligheid. Deze gevoeligheid had twee hoofdtrekken, namelijk ten eerste het moreel zuiver en van materiële overdaad ontdaan gaan leven en ten tweede het zoeken naar een persoonlijke, binnengeestelijke relatie met God. Men wou op deze manier gaan leven zoals Christus en zijn apostelen in het nieuwe testament. In de eerste fase waren het voornamelijk leken die zulk een apostolisch leven gingen lijden. De snel gegroeide steden vormden, met hun geconcentreerde rijkdom, de ideale voedingsbodem voor de groei van zulke groepen⁵.

In de zuidelijke Nederlanden ontstonden in deze context groepen vrouwen die een vroom en devoot leven wouden gaan lijden. Ze gingen in aparte groepen leven en voorzagen hierbij volledig in hun eigen onderhoud. Deze verenigingen werden, vermoedelijk spottend, *beginnae*, *lollardi* of *pappelardi* genoemd⁶.

De spottende houding ten opzichte van deze begijnen was waarschijnlijk te wijten aan het feit dat men deze groepjes vrouwen niet kon plaatsen in de maatschappij, het waren leken die een religieus leven lijden in de profane wereld, niet in een afgesloten instelling (zoals een klooster of abdij). Bovendien waren ze niet officieel erkend door de kerkelijke overheden en werden ze zelfs argwanend in het oog gehouden door deze instanties, de onafhankelijkheid waarmee deze vrouwen leefden was immers voorheen niet gezien. Ook hadden deze groepen een andere benadering van religie. Ze waren immers het latijn, de kerkelijke voertaal in deze periode, niet machtig en de teksten van de bekende theologen uit deze periode gingen dan ook grotendeels aan hen voorbij. Hun geloof had eerder een zinnelijk, zelfs sensueel karakter (bvb. de bruidsmystiek), en dit trok een groot deel van de vrouwelijk bevolking sterk aan⁷.

De mannelijke kerkgemeenschap probeerde dan ook reeds vanaf 1225 grip te krijgen op deze snel groeiende gemeenschappen. Er werd getracht ze te verzamelen in ommuurde en afsluitbare instellingen, buiten de stadsmuren gelegen. Na 1225 waren er dan ook meer en meer stichtingen van begijnhoven nabij verschillende grote steden, met de grootste piek van nieuwe stichtingen gelegen rondom de jaren 1240-1280⁸.

Het is in deze grote piek aan nieuwe stichtingen, dat ook het eerste begijnhof net buiten Hasselt dient gesitueerd te worden. In het memorieboek van de periode 1614-1840 staat: *“in ‘t jaer 1245 is aen ons begijnhof door den bisschop toegestaen te mogen hebben eenen Cappelaen, en dit is het oudtste stuck, dat op het hof gevonden wort”*. Omstreeks 1245 kreeg het begijnhof dus officieel een kapelaan, wat betekent dat er ten minste reeds een kapel moet aanwezig geweest zijn in dat jaar. Deze is zelfs vermoedelijk iets vroeger gebouwd⁹.

Constant Vanderstreten schrijft in een artikel, verschenen in Het Belang van Limburg op 19 mei 1948, over het bestaan van een oorkonde van het begijnhof, gedateerd in 1318. Hierin wordt eveneens het bestaan van een kapel met kapelaan bevestigd. In een andere oorkonde wordt volgens de auteur het bestaan van een ziekenhuis vermeld¹⁰.

Welke gebouwen er zich in deze periode precies op het terrein hebben bevonden, is niet te zeggen. Er is immers geen beschrijving, noch een duidelijke afbeelding van het begijnhof uit deze periode te

⁵ Blockmans & Hoppenbrouwers 2009, 151, 195-196

⁶ Coomans & bergmans 2008, 15

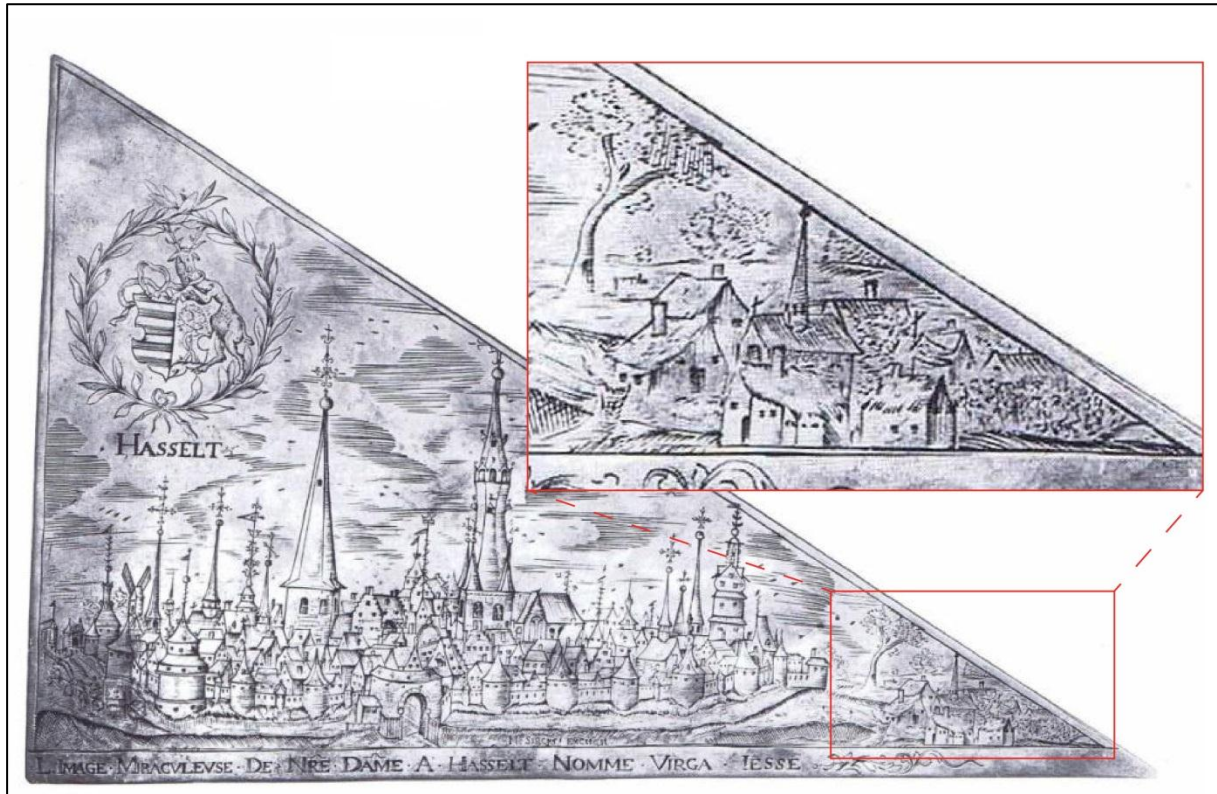
⁷ Coomans & Bergmans 2008, 15

⁸ Coomans & Bergmans 2008, 17

⁹ Zie bijlage 1

¹⁰ Vanderstraeten 1948

vinden. De enige afbeelding waarop het begijnhof, of ten minste een deel ervan, zou te zien zijn, is op een bedevaartvaantje gemaakt door Nicolaas Sigers in de 17de eeuw. Op dit vaantje, dat teruggaat op een 16de-eeuws model, is een panorama van de stad Hasselt te zien. In het uiterste hoekje van de afbeelding is duidelijk een kapel zichtbaar, met een zevental huizen errond zichtbaar. Mogelijk behoorden ook deze huizen tot het begijnhof. De begijnen moesten immers, in tegenstelling tot de reguliere clerus, volledig zelfvoorzienend zijn, ook wat betreft huisvesting¹¹. Echter rondom de huizen is geen muur zichtbaar, wat toch wel kan verwacht worden bij een begijnhof. Er kan echter ook voor gekozen zijn deze niet af te beelden om de gebouwen beter in beeld te brengen.

Figuur 4: Bedevaartvaantje¹²

Na zijn stichting omstreeks 1245 is er niet veel meer geweten over de evolutie van de instelling. De meeste bronnen vermelden enkel, behalve de stichtingsdatum, het jaar van de vernieling van deze religieuze entiteit. In het jaar 1567 werd het begijnhof door de calvenisten vernield bij hun bezetting van de stad. In de periode september-december 1566 maakten deze protestanten zich meester van de sleutels van de stadspoorten van Hasselt, waarmee ze dus de stad zelf hadden ingenomen. Op 20 en 21 januari 1567 volgden er een reeks vernielingen van kerkelijke instellingen, waarbij op 20 januari voornamelijk de katholieke gebouwen binnen de stadsmuren gevisieerd werden en pas de volgende dag de instellingen gelegen buiten de stadsmuren. Ook het begijnhof werd dus op 21 januari vernield¹³.

De reactie van de prinsbisschop van Luik, feitelijke heer van Hasselt in deze periode, bleef niet uit. Na lang vruchteloos onderhandelen met de calvenisten werd besloten de stad te belegeren. Op 15 maart 1567 gaf de stad zich over¹⁴. Tijdens deze belegeringen zou het reeds grotendeels vernielde begijnhof weer schade hebben geleden. Omdat het gelegen was buiten de stad is het vermoedelijk vernield met reden dat de prins-Bisschop zijn troepen hier niet in zou kunnen herbergen¹⁵. Een naar alle waarschijnlijkheid ommuurde site gelegen vlak buiten de stadsmuren zou immers een groot strategisch voordeel kunnen bieden.

¹¹ Coomans & Bergmans 2008, 48

¹² Bussels et al. 1982, 59

¹³ Bussels et al. 1982, 48-49

¹⁴ Bussels et al. 1982, 51

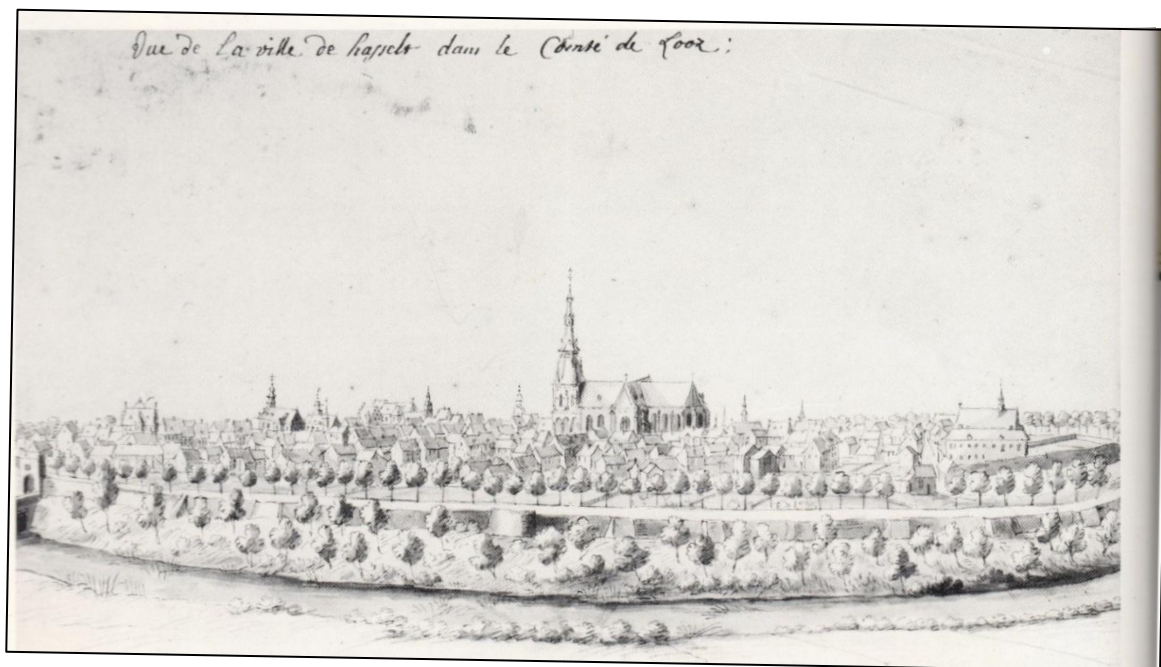
¹⁵ Vanderstraeten 1948

Na deze vernieling werd het begijnhof niet heropgebouwd, ten minste niet op dezelfde locatie. Een nieuwe instelling werd opgericht binnen de stadsmuren, tussen de huidige Bonnefantenstraat, de Wittenonnenstraat, de Zuivelmarkt en de linkeroever van de nieuwe Demer. Nadat de faciliteiten gelegen op de rechteroever van de Demer te klein blijken te zijn wordt ook deze locatie verlaten, en werden de nu nog bestaande gebouwen opgericht voor een nieuw begijnhof, nu gelegen op de linkeroever van de Demer¹⁶¹⁷.

In het rijksarchief van Hasselt is een document te vinden met betrekking tot deze verlating/verhuis. Erin staat vermeld: *“Coppije wijter nieuwer fundatie oft transmigratie des begijnhofs voortijds buiten Hasselt nu binnen verleent na 't beleg der voerstadt hasselt, door den doorluchtighsten heer ende landfurst Gerardt van Groesbeeck biscop tot Ludick enden onzen genedighe heere op XXiiii Martij Anno XVe achtinde sestigh”*. Vrij vertaald gaat het hier dus om een document, gedateerd op 24 maart 1568, waarin Prinsbischop Gerard van Groesbeeck toestaat aan de begijnen om na de vernieling van hun begijnhof buiten de stadsmuren, een nieuw op te bouwen binnen de muren. In het document staat eveneens vermeld wat ze met de nieuw verworven gronden mogen doen, namelijk bebouwen (betimmeren), bezaaien, cultiveren en in pacht geven. Dit mocht allemaal op voorwaarde dat ze op dezelfde manier hun godsbelevingen zouden uitvoeren binnen de stad als er buiten¹⁸.

Na het volledig verlaten van het vernielde begijnhof buiten de stadsmuren herinnert enkel de naam Begijnenpoel nog aan het begijnhof. Wat er met het terrein, waarop het begijnhof stond, precies gebeurde na de verlating is niet geweten.

Enkele cartografische bronnen lichten echter wel een tipje van de sluier. De eerste kaarten die ons een voldoende gedetailleerd beeld geven van het plangebied zijn te dateren in de 18de eeuw. Op een tekening van R. Loup, gedateerd omstreeks 1730, is een panoramisch zicht weergegeven op Hasselt. Op basis van de zichtbare gebouwen en hun oriëntatie kan besloten worden dat de positie van waaruit deze tekening gemaakt werd, min of meer de locatie is waar eertijds het begijnhof stond. Op de voorgrond is echter niets buiten velden weergegeven, de terreinen lijken onbebouwd te zijn.

Figuur 5: Pentekening Hasselt R. Loup¹⁹

Ook op de Ferrariskaart, opgesteld tussen 1771 en 1778, is geen bebouwing merkbaar op de terreinen. Wel zijn enkele aangelegde tuinen zichtbaar, waar achter zich enkele uitgestrekte

¹⁶ Bussels et al. 1982, 52

¹⁷ De Maegd 2006, 107

¹⁸ Zie bijlage 2

¹⁹ Bussels et al. 1982, 64

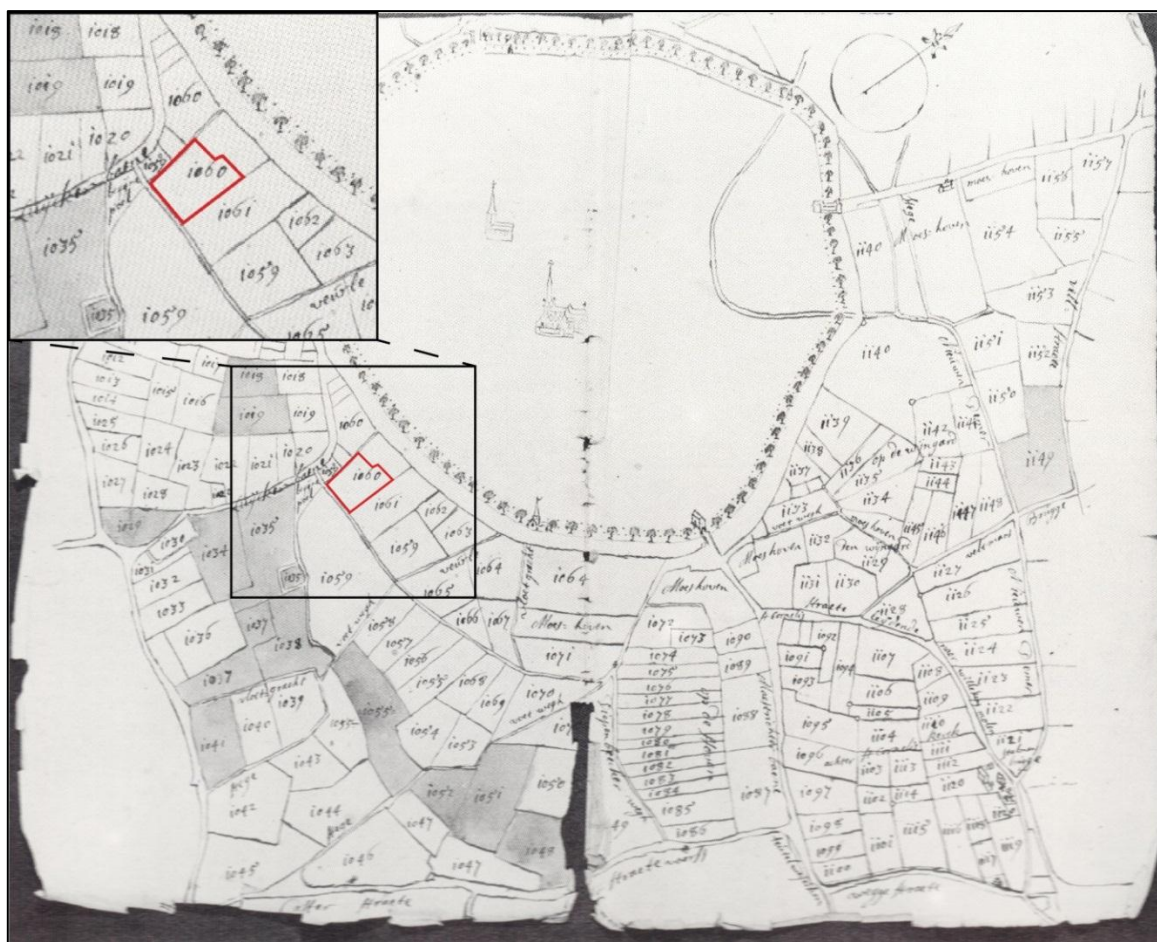
akkervelden bevinden. Opvallend is dat de Begijnenpoel, noch de Hellebeek (verlengde van de Begijnenpoel), die net ten westen van het onderzoeksgebied stroomt, zichtbaar zijn op de kaart.

Figuur 6: Ferrariskaart met aanduiding plangebied (bij benadering)²⁰

Deze kleine waterlopen zijn wel duidelijk zichtbaar op een andere kaart uit de 18de eeuw. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hier, gezien enkele gelijkenissen met de atlas der buurtwegen (zie verder), om een kaart die te dateren is aan het einde van de 18de-begin 19de eeuw. Net als bij bovenstaande kaarten is er geen bebouwing op te merken binnen het onderzoeksgebied. Wel is er een verdere verdeling te zien van de percelen. De straat Stadsomvaart, in tegenstelling tot de vroegere kaarten, nu ook duidelijk zichtbaar.

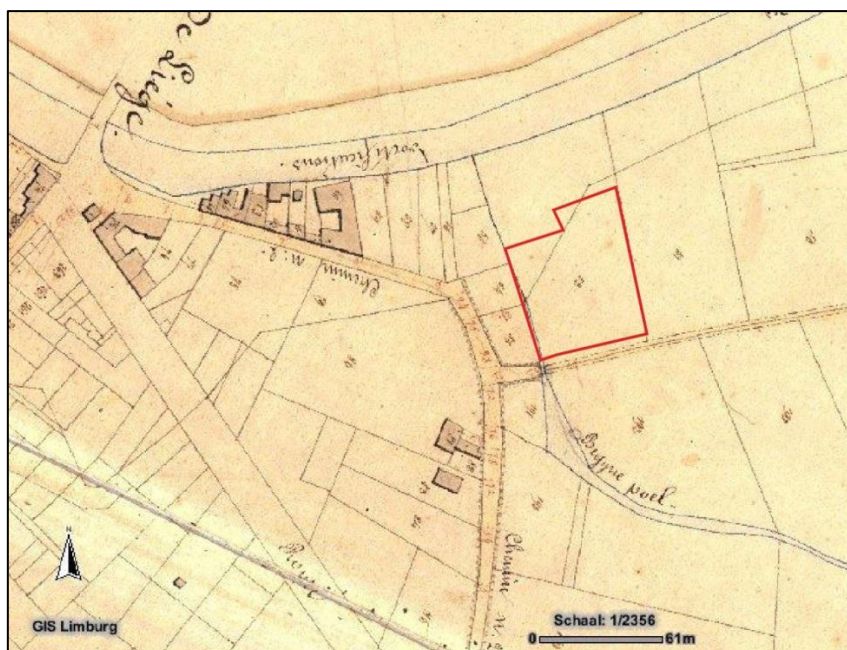
²⁰ Digitale bibliotheek van de koninklijke bibliotheek van België 2013

Figuur 7: Kadasterkaart uit 18de eeuw (plangebied in rood aangeduid)²¹

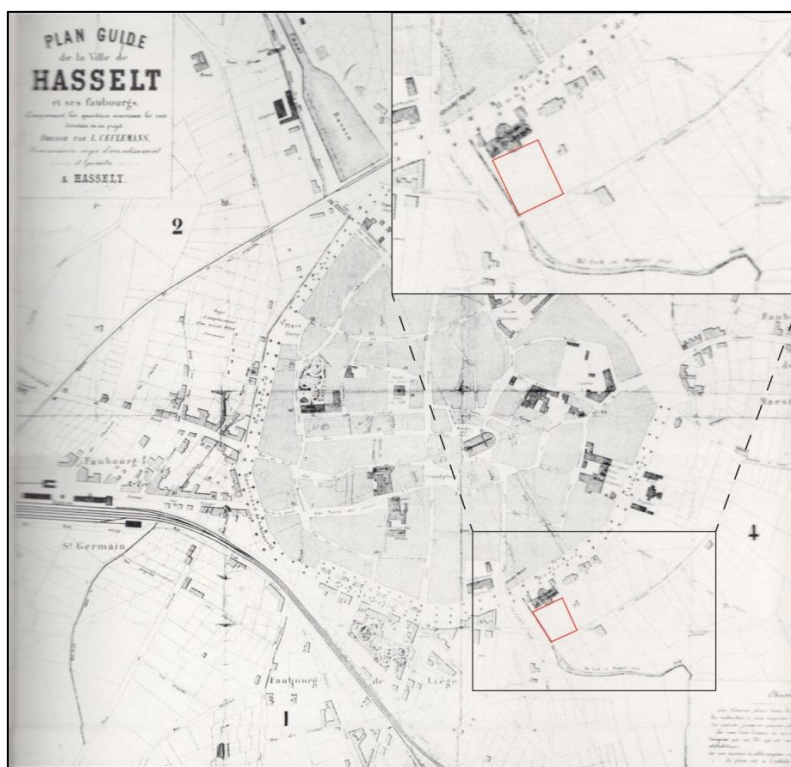
Zoals reeds aangehaald geeft de atlas der buurtwegen, opgesteld tussen 1850 en 1856, ongeveer hetzelfde beeld weer. De bestaande percelen zijn echter weer meer opgedeeld geraakt en er is nu in de buurt van het plangebied (niet in de zone zelf) wel wat bebouwing merkbaar. Ook de begijnenpoel en hellebeek zijn duidelijk weergegeven.

²¹ Bussels et al. 1982, 38

Figuur 8: Atlas der buurtwegen (plangebied in rood aangeduid)²²

Onderstaande kaart geeft wel bebouwing weer binnen het plangebied. Het is dan ook een kaart die te dateren is aan het einde van de 19de eeuw, wanneer het sint-Jozefscollege (later Virga Jesse college) werd gesticht. Omstreeks 1881-1882, ten tijde van de schoolstrijd, werd het neogothische gebouw opgericht (deze jaartallen zijn nog steeds zichtbaar als muurankers in de voorgevel).

Figuur 9: Kaart einde 19de eeuw²³

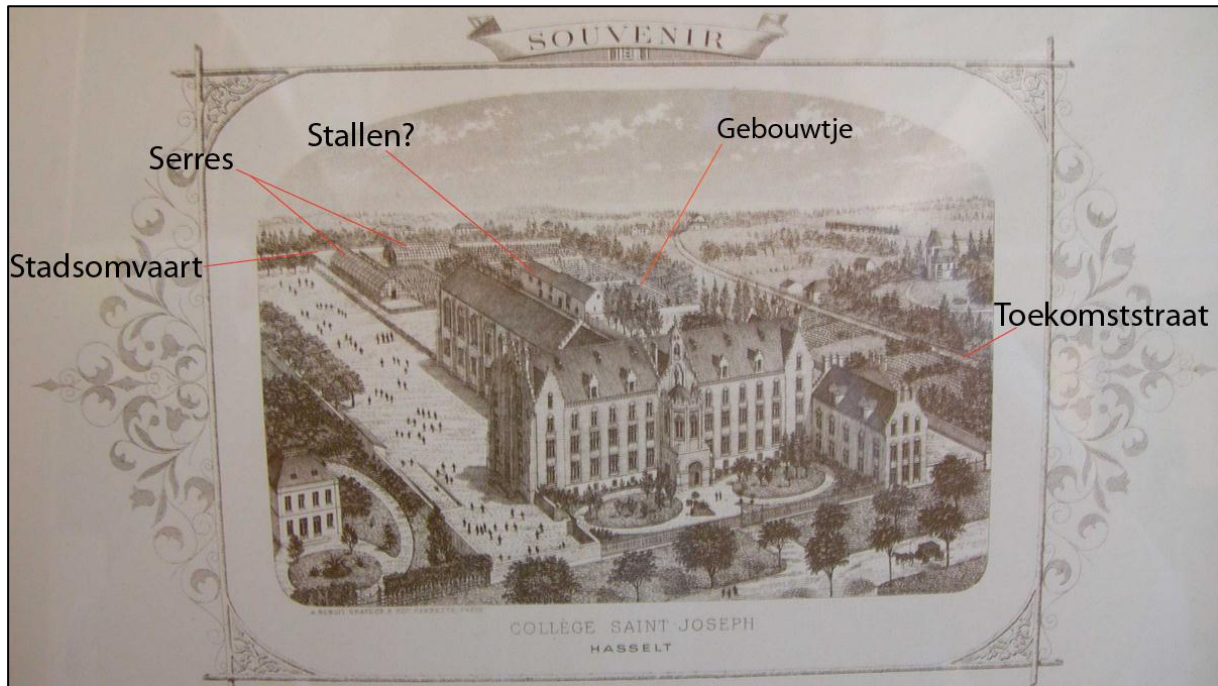
²² Provincie Limburg 2013

²³ Bussels et al. 1982, 135

Vermoedelijk net na de stichting van het college werd een pentekening ervan gemaakt. Onderstaande prent is een reproductie van deze tekening uit 1957. Op deze tekening zijn, buiten het grote hoofdgebouw nog verschillende, kleinere gebouwen zichtbaar. Ten eerste gaat het hier om twee lange, noordwest-zuidoost gerichte gebouwen. Deze zijn gelegen recht in het midden van het onderzoeksgebied en zijn te linken aan een vak landbouw, dat in deze periode nog werd aangeboden aan het college.

Vlakbij deze twee gebouwen lag nog een derde, kleiner gebouwtje met een ongeveer Oost-westelijke oriëntatie. Dit gebouwtje is niet zeer goed te zien op de prent doordat het deels achter enkele bodem schuil gaat.

Ten slotte zijn achteraan op het terrein twee serres afgebeeld, die dus eveneens kunnen gelinkt worden aan de richting landbouw.

Figuur 10: Pentekening Sint Jozefscollege²⁴

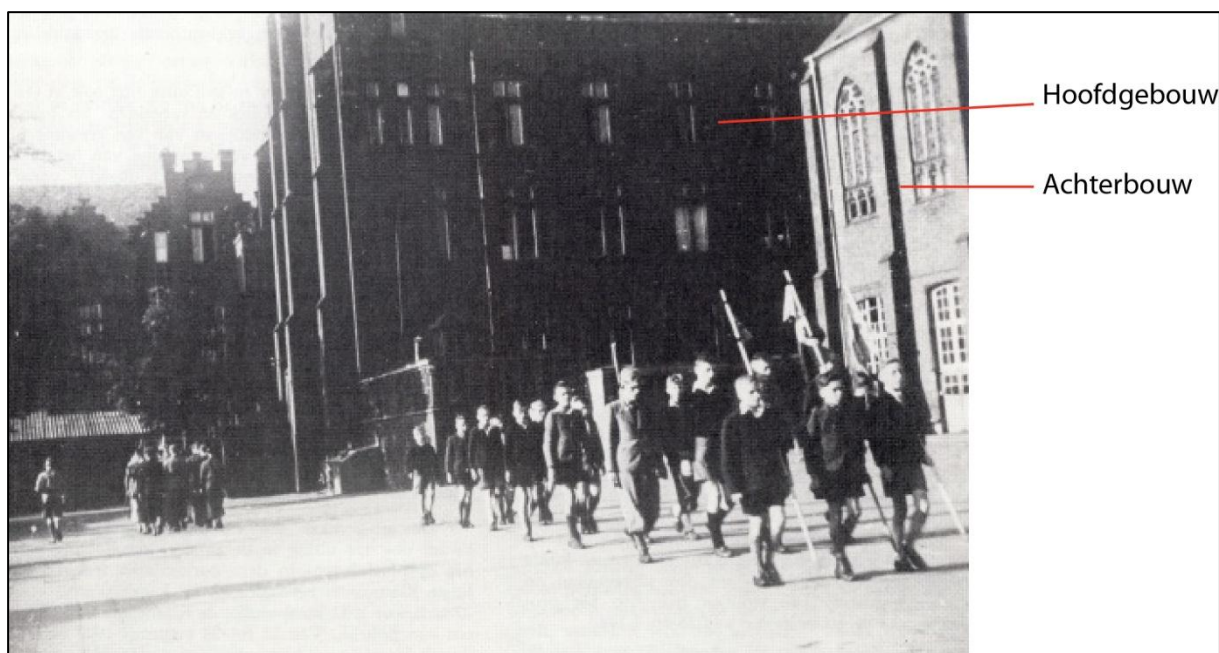
Een volgende afbeelding van het onderzoeksgebied is te dateren omstreeks 1932. Het gaat hier om een luchtfoto van de stad, getrokken vanuit het zuiden van de stad, naar het noordwesten toe. Op deze foto is het hoofdgebouw (noordoost-zuidwest oriëntatie) met achterbouw (noordwest-zuidoost oriëntatie) net als op de pentekening van omstreeks 1900 zichtbaar. Een merkbaar verschil is dat ten zuiden van deze achterbouw op de foto nog een kleiner, lager gebouw zichtbaar is. Ook ten westen van deze twee gebouwen lijkt wat bebouwing aanwezig. Aan de kant van de stadsomvaart is op de foto nu een muur gelegen (niet te zien op de pentekening). Van stallen en serres, nog zichtbaar op de pentekening, is op de foto geen spoor meer te vinden. Op de foto zijn wel duidelijk de begijnenpoel en de hellebeek weergegeven.

²⁴ Erfgoedplus 2013

Figuur 11: Luchtfoto 1932

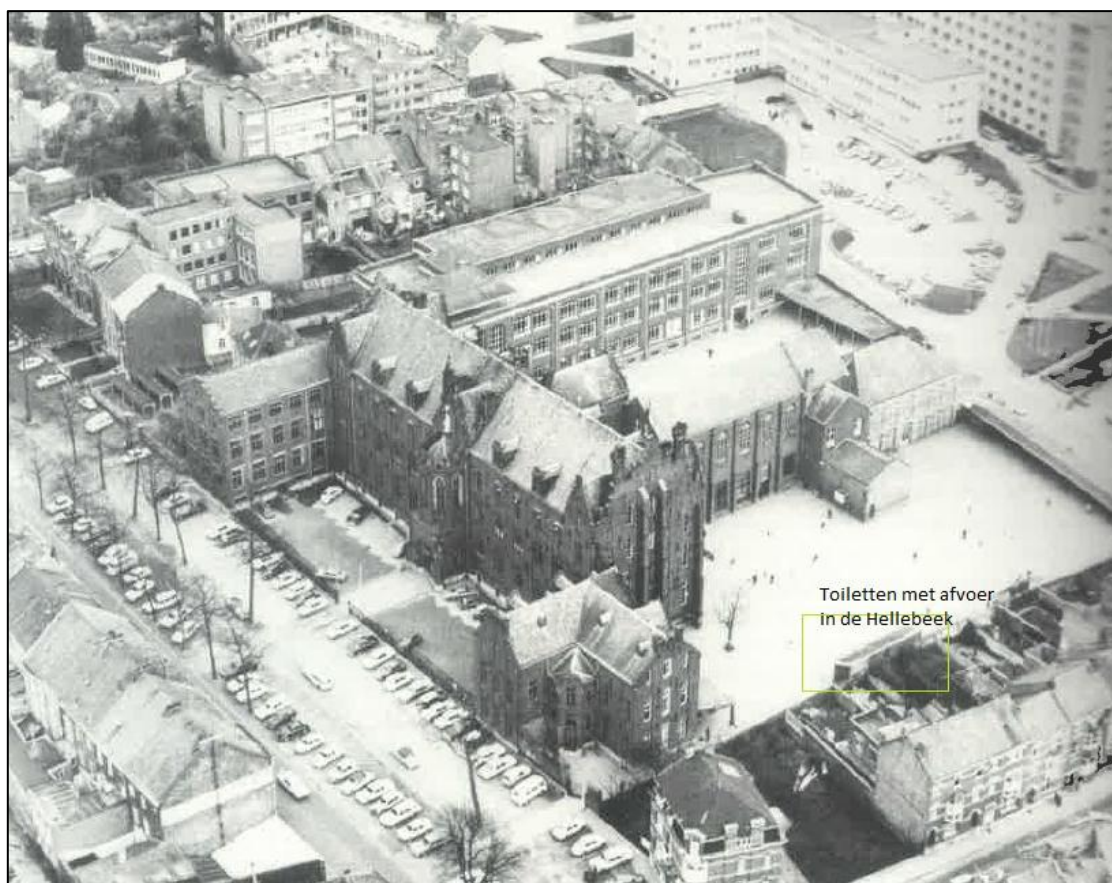
Een meer gedetailleerd beeld is te zien op een foto van de speelplaats omstreeks 1943. Deze foto beeld echter maar een gedeelte van de hele speelplaats af, maar geeft wel duidelijk weer dat er geen gebouwen e.d. meer aanwezig waren op deze locatie.

Figuur 12: Foto speelplaats 1943²⁵

Een luchtfoto uit 1967 geeft een nog duidelijker beeld. Op deze foto is hetzelfde beeld te zien van op de foto uit 1932, dit keer echter iets duidelijker. Er zijn geen nieuwe gebouwen te zien op de onderzoekslocatie. Wel zijn duidelijk enkele toiletten zichtbaar, gelegen tegen de grens met de naburige percelen. Deze hadden hun afvoer in de hellebeek.

²⁵ Gevers 1986

Figuur 13: Luchtfoto 1967²⁶

Op recente foto's is de achterbouw van het hoofdgebouw niet meer zichtbaar. Ook de meer westelijke gerichte aanbouw is verdwenen. Het meest zuidelijke gebouwtje is nog wel bewaard. Dit laatste gebouw zal echter bij de geplande werken gesloopt worden. Ook de nog rechtstaande muur langsheen de stadsomvaart wordt gesloopt.

Figuur 14: Speelplaats - huidige toestand

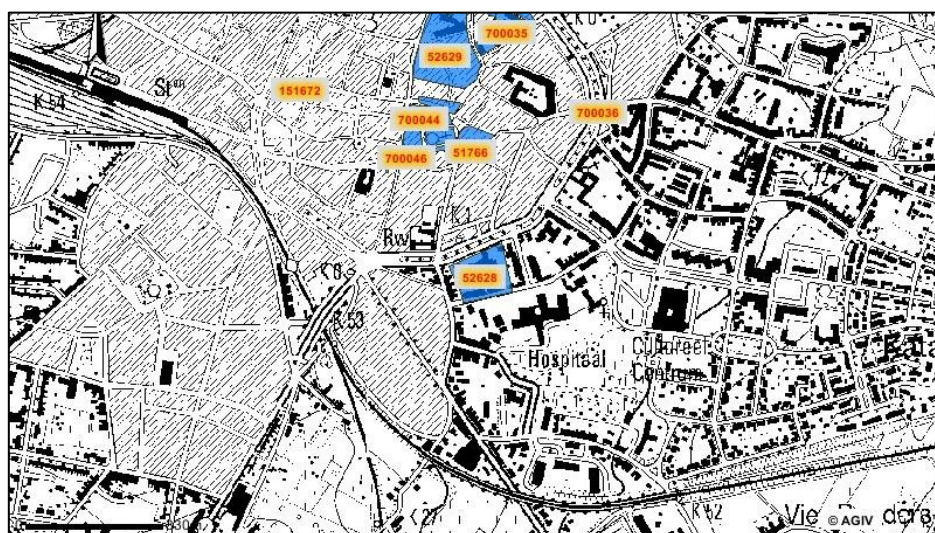
²⁶ Van de Konijnenburg 2013

Figuur 15: Plangebied op huidige toestand²⁷

4.2 Centraal archeologische inventaris

De centraal archeologische inventaris verzamelt alle gegevens omtrent roerend en onroerend erfgoed en is dus een bruikbaar hulpmiddel om gegevens te verzamelen omtrent reeds gedane vondsten in de omgeving.

Figuur 16: Kaart Centraal Archeologische Inventaris²⁸

De onderzoekslocatie staat in deze inventaris genoteerd met het nummer 52628. Dit locatienummer verwijst uiteraard naar het hier voormalige aanwezige begijnhof, dat reeds besproken werd. Ten noorden van deze locatie werden nog verschillende archeologische waarden opgetekend:

-700046: Dit nummer verwijst naar de grote markt van Hasselt. Deze zou terug te brengen zijn tot in de late Middeleeuwen.

²⁷ AGIV 2013b

²⁸ Centraal archeologische inventaris 2013

-51766: Mogelijk een opperhof (motteheuvel) van een mottekasteel. Deze wordt in de historische bronnen vermeld, maar is tegenwoordig niet meer zichtbaar en dus zeer moeilijk te lokaliseren.

-700044: Een neerhof van het hierboven vermelde mottekasteel uit de vroege middeleeuwen. Het geheel zou te situeren zijn tegenover de huidige vismarkt.

-151672: Verwijst naar een 17de-eeuws huis, genaamd het dokter Willemshuis.

-52629: Deze locatie nummer geeft de plaats aan van het tweede begijnhof (dat ook reeds kort werd aangehaald).

-700035: Het Sint Catherinabegijnhof. Tussen 1702 en 1703 werd op deze locatie de beginmuur opgericht, waarna (tussen 1707 en 1780) en derde begijnhof werd opgericht.

-700036: Op deze plek lag de Maastrichterpoort. Deze kon tijdens een beperkte archeologische interventie onderzocht worden en bleek te bestaan uit een wal, opgericht in 1705, die in 1832 met metselwerk werd verstevigd.

4.3 Conclusie

Het eerste begijnhof werd gesticht rond het jaar 1245, in de buurt van het huidige Virga Jessecollege. De exacte locatie ervan is echter niet geweten, voornamelijk omwille van het gebrek aan historische informatie. Dit gebrek is het gevolg van het 'vroege' einde van deze instelling, reeds omstreeks 1567. Tijdens de calvinistische occupatie van Hasselt werd het gebouw namelijk vernield en verlaten. Een nieuw begijnhof werd opgetrokken binnen de stadsmuren.

Na het verlaten lijken de terreinen onbebouwd te blijven tot 1881-1882, wanneer op deze locatie het Sint-Jozefscollege wordt gevestigd. Gedurende de 20ste eeuw vinden er verschillende verbouwingen plaats, waarbij bepaalde gebouwen gesloopt worden en anderen bijgebouwd.

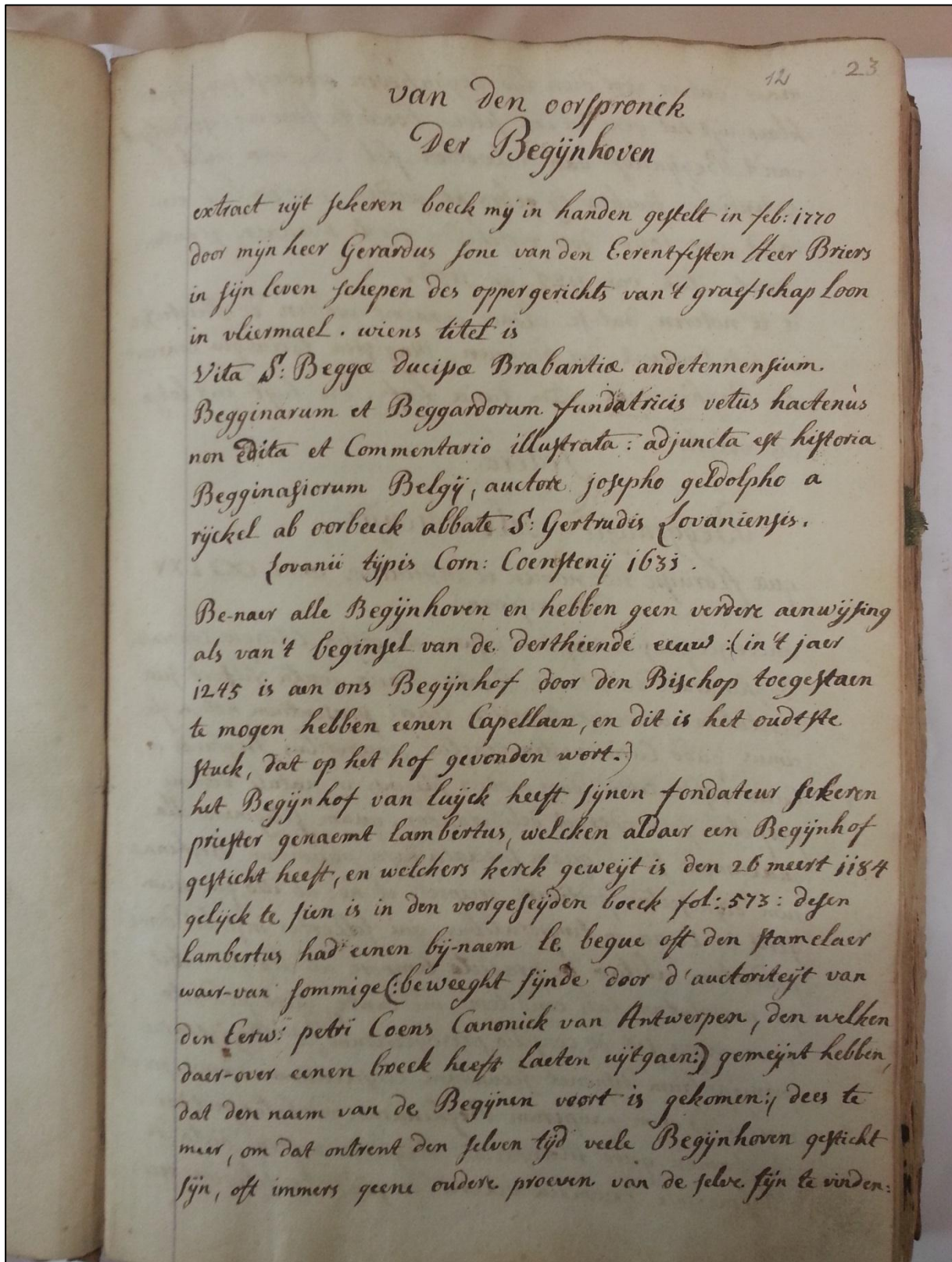
Het onderzoeksgebied (westelijke deel van de speelplaats) lijkt voor het grootste deel onverstoord te zijn geweest. Rond het jaar 1900 kunnen hier enkele stallen, een gebouwtje en serres gestaan hebben, maar deze waren reeds afgebroken in 1932.

Omdat er geen duidelijke afbeeldingen zijn van het begijnhof zelf, is het niet mogelijk om op basis van plots een goed voorstel te doen met betrekking tot het plaatsen van proefputten. Wel moet er rekening worden gehouden met de nog aanwezige kabels en leidingen. Ook dient er tijdens de werken te allen tijde een doorgang aanwezig te zijn voor de brandweer.

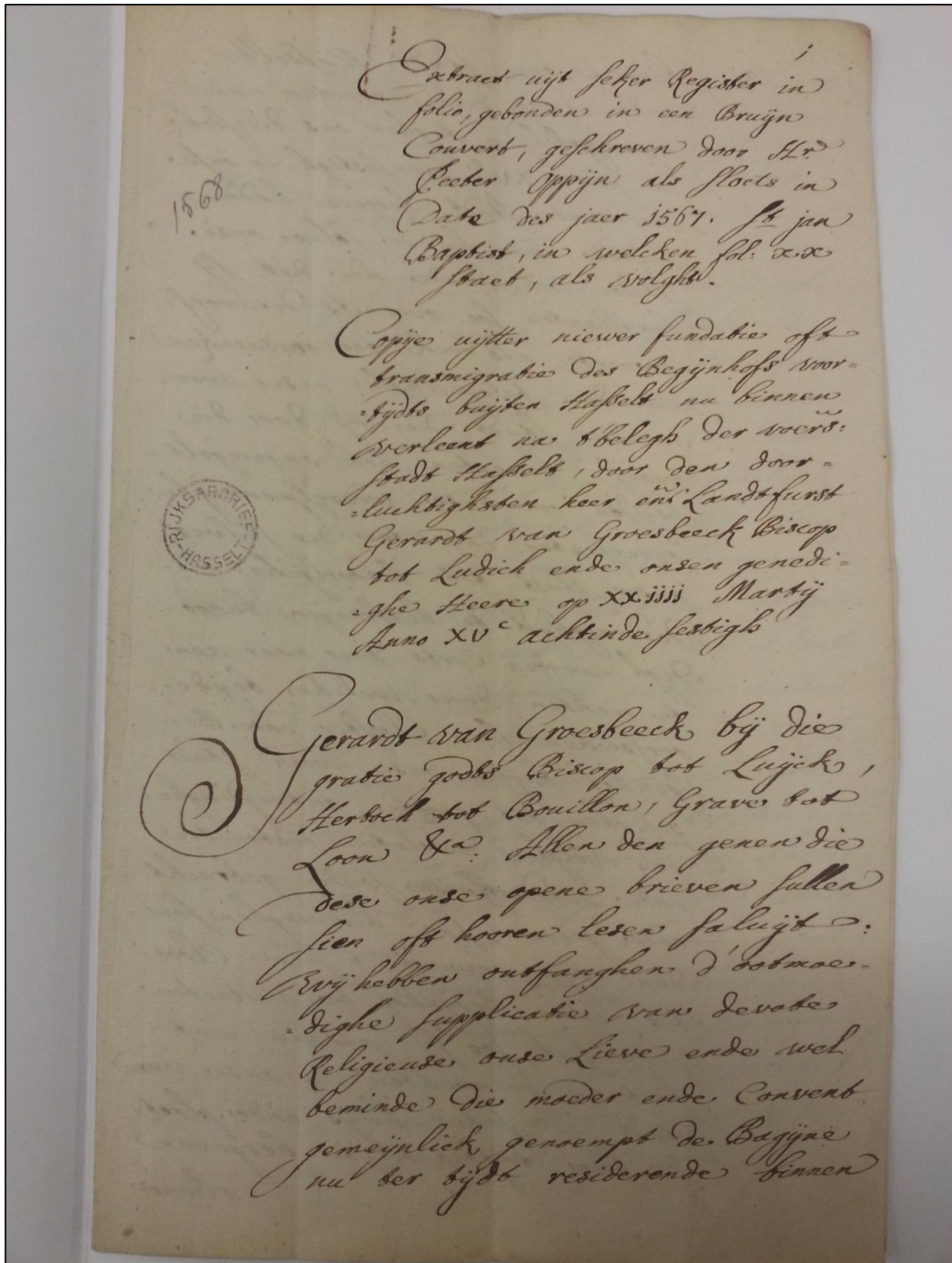
Omdat er door middel van het bureauonderzoek niet duidelijk blijkt waar het begijnhof zich exact op het terrein zou bevinden, stelt BAAC Vlaanderen voor om eerst een viertal sleuven te graven. Aan de hand van deze sleuven, aangelegd op het eerste archeologische niveau, kan er al een beeld verkregen worden van de mogelijke ligging van de structuren. Hierna kunnen er, indien dit nuttig is, diepere proefputten gegraven worden conform Bijzonder Voorwaarden op de relevante en interessante plaatsen. Het is nu onmogelijk om vast te stellen waar deze proefputten moeten komen. Nu een keuze maken zou volgens ons ten koste gaan van de efficiëntie van het onderzoek.

4.4 Bijlagen bij bureaustudie

4.4.1 Bijlage 1: excerpt uit het memorieboek van het begijnhof

4.4.2 Bijlage 2: Excerpt uit 'stuk betreffende de verplaatsing van het begijnhof naar de binnenstad 1568'

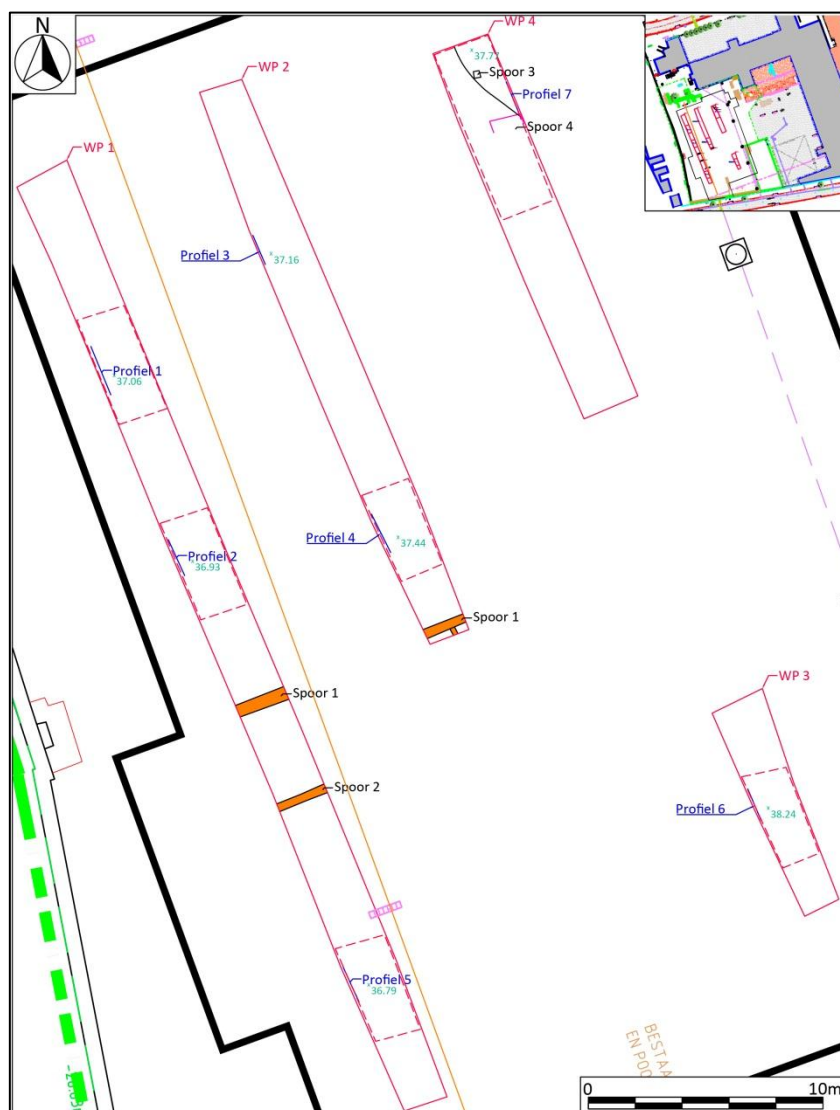

5 Veldwerk

5.1 Terrein – Natuurlijke bodem

Onderstaande tabel geeft de verschillende hoogtes weer waarop de moederbodem (C-horizont) werd aangesneden. Op het grondplan (Figuur 17) zijn de verschillende locaties van deze profielen aangegeven, zodat ook visueel een goed beeld kan gevormd worden van de toestand van deze natuurlijke bodem binnen het plangebied.

Werkput	Profiel	Locatie binnen WP	Hoogte C-horizont
1	1	Noorden	37,06 m TAW
1	2	Midden	36,93 m TAW
1	5	Zuiden	36,79 m TAW
2	3	Noorden	37,37 m TAW
2	4	Zuiden	37,44 m TAW
3	6	Zuiden	38,24 m TAW
4	7	Noorden	37,77 m TAW

Figuur 17: Grondplan proefsleuvenonderzoek

Aan de hand van de verzamelde data lijkt het terrein af te lopen van het oosten naar het westen toe. Er werden echter slechts op twee locaties volledig intacte, natuurlijke bodemprofielen aangesneden, namelijk in werkputten 2 (profiel 4) en 3 (profiel 6). Deze kenmerkten zich door de aanwezigheid van een oude A-horizont, waaronder een uitlogingspakket te vinden was (B-horizont), dat bovenop de C-horizont gelegen was.

In het oosten van het onderzoeksgebied werd de C-horizont op zijn hoogste punt aangesneden op 38,24m TAW, namelijk in profiel 6, gelegen in werkput 3. Hier was ook de natuurlijke bodemvorming nog bewaard. Deze bestond uit een oude bouwvoor (A-horizont), een uitlogingslaag (B-horizont) en de moederbodem (C-horizont) (cf.infra). De grens tussen de A-horizont en het erop liggende, grijsgroene ophogingspakket, waarin fragmentjes baksteen en ijzerconcreties te vinden waren, was zeer scherp.

Dit laatste pakket werd eveneens teruggevonden in profiel 5 (laag 3) van werkput 1 en is vermoedelijk, ondanks zijn iets donkere kleur, ook hetzelfde pakket als aangetroffen in profielen 1 (laag 3) en 2 (laag 5), waar het eerder een geel-oranje tot lichtgrijs uitzicht had. Ook werd het tot tweemaal toe aangetroffen in werkput 2. Dit pakket leek zeer sterk op een versmeten moederbodem. Vermoedelijk gaat het hier om een recente laag die gediend heeft voor de nivellering van het terrein vooraf gaande aan de bouw van de school. Het pakket was in profielen 1 en 2 van werkput 1 gelegen onder een laag, waarin bij enkele muren, behorende aan een gebouwtje uit de late 19de, begin 20ste eeuw, de onderkant gezien werd. Deze muren waren dus duidelijk op het gele pakket gelegen. Vondsten waren echter niet aanwezig in het pakket.

Bovenop het grijsgroene pakket lag nog een donkergrijze laag met houtskoolbrokjes, ijzerconcreties en baksteenfragmentjes. Daarop lag de stabilisatielaag voor de speelplaats waarop, op dit gedeelte van de speelplaats, klinkers werden gelegd.

Figuur 18: Profiel 6 werkput 3

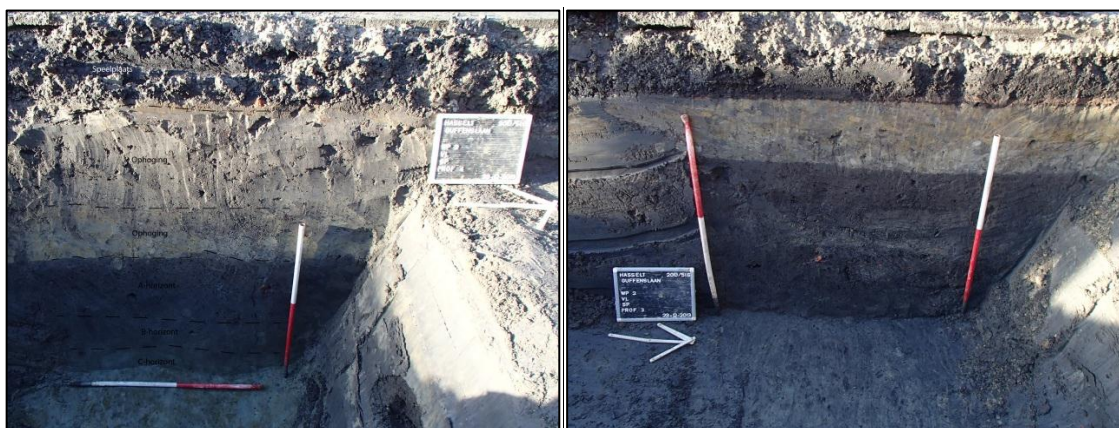
In werkput 4 was de originele bodemvorming niet meer aanwezig, dit doordat ze werd verstoord door het insnijden van een beek die schuin, in noordwest-zuidoostelijke richting, over de sleuf liep. Gezien deze oriëntatie werd deze beek dan ook in geen van de andere sleuven aangetroffen (zie Figuur 19). De C-horizont werd in deze werkput op zijn hoogste punt aangesneden op een hoogte van 37,77m TAW. Dit is ongeveer een halve meter lager dan de hoogte waarop deze zelfde laag werd aangesneden in werkput 3 (cf.infra).

Figuur 19: Werkput 4 - Profiel 7 (links) en beek in het vlak (rechts)

Behalve in werkput 3 werd ook in werkput 2 een intact bodemprofiel aangetroffen, met ongeveer dezelfde opbouw. Een vergelijking van de hoogte van de C-horizont tussen deze twee profielen geeft een duidelijke daling aan van 0,8m²⁹.

Op de natuurlijke A-horizont was het reeds besproken geel tot grijs en oranje gevlekt ophogingspakket (cf.infra) aanwezig, dat zich met een scherpe grens aftekende ten opzichte van de horizont. Op dit pakket lag een donkerbruine tot donkergrijze ophogingslaag met houtskoolspikkels en baksteenfragmentjes en hier bovenop lag de speelplaats (stabilisatielaag en tegels) (Figuur 20).

Figuur 20: Profiel 4 (links) en 3 (rechts)

Iets meer noordelijk binnen werkput 2 was dit bodemprofiel niet meer bewaard. Hier was enkel de C-horizont te zien (op een hoogte van 37,37m TAW), waarboven ophogingspakketten lagen (zie Figuur 20). De A en B-horizonten waren hier niet aanwezig. De vondsten aangetroffen in het lichtgrijs gevlekte, donkerbruine tot donkergrijze ophogingspakket met baksteen en houtskoolbrokjes, gelegen op de C-horizont, suggereren een eerder recente datering (in de 18de-20ste eeuw). Vermoedelijk moeten deze zaken dus in verband worden gebracht met de nivellering van het terrein in de 19de eeuw, wanneer de terreinen voor het eerst bebouwd worden. Opvallend is ook hier de scherpe grens tussen enerzijds de donkergrijze tot donkerbruine ophogingslaag en de geel tot grijs en oranje gevlekte laag.

²⁹ 38,24 – 37,44 = 0,8m

Het feit dat er hier genivelleerd werd en niet in het zuiden van werkput 2 kan te maken hebben met de iets ten noorden van profiel 3 gelegen beek, aangesneden in werkput 4, meer bepaald met het opvullen ervan. Mogelijk heeft zich hier dus nooit een natuurlijk profiel kunnen ontwikkelen (zie verder).

Daar de moederbodem echter op ongeveer hetzelfde niveau³⁰ werd aangesneden, werd besloten om de sleuf aan te leggen tot op deze C-horizont, op zoek naar mogelijke sporen. Deze werden echter niet aangetroffen (zie Figuur 21). Doordat er in de oostelijke wand van de sleuf een leiding liep, kon niet de gehele sleuf worden aangelegd tot op de moederbodem. Indien dit wel zou gebeurd zijn, zou de leiding in de sleuf zijn terecht gekomen. Omdat de sleuf niet volledig tot op de moederbodem kon worden aangelegd, kon de overgang van het niet natuurlijk naar natuurlijk profiel niet gezien worden.

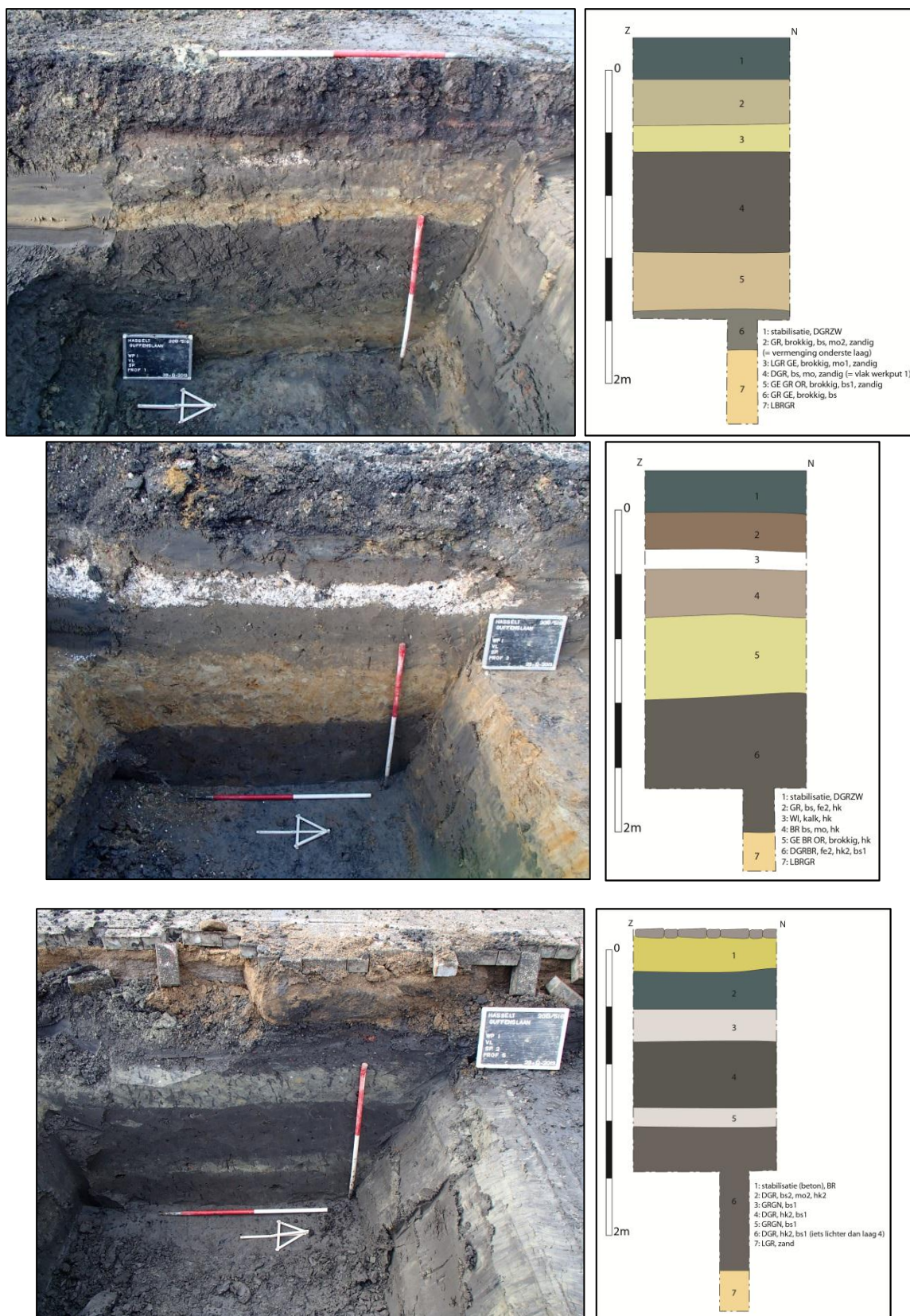

Figuur 21: Vlak 2 werkput 2

Een natuurlijke bodemgelaagdheid werd helemaal niet meer aangesneden in werkput 1. Hier werden drie profielen aangelegd, waar steeds een C-horizont werd gevonden, waarop stevast verschillende ophogingspakketten werden aangetroffen (zie profiel 3 werkput 2). Ook de vondsten aangetroffen in deze pakketten stellen een eerder recente datering (vermoedelijk 19de-20ste eeuw) voorop.

Bij profielen 1, 2 en 5 konden 5 ophogingspakketten onderscheiden worden, gelegen op de moederbodem. Enkele van deze pakketten konden aan elkaar gelinkt worden. Zo is hier het reeds eerder vermelde, gele tot geelgroene pakket (PR1L3 PR2L5, PR5L3) aanwezig (cf.infra). De erboven liggende pakketten 2 van profiel 1 en 4-2 uit profiel 2 zijn ook dezelfde. Ook het stabilisatiepakket voor de speelplaats is uiteraard hetzelfde bij deze twee profielen. Onder het gele tot geelgroene pakket lijken de lagen wat te verschillen.

³⁰ 37,44 in profiel 4 en 37,37 in profiel 3

Figuur 22: Profielen 1, 2 en 5 (van boven naar beneden gezien)

Doordat er hier geen natuurlijk bodemprofiel bewaard was, was het niet duidelijk op welke hoogte de C-horizont origineel aanwezig is geweest, er kan namelijk reeds een stuk afgegraven zijn van deze bodem. Het verschil in hoogte van de moederbodem binnen de sleuf zou hiervan een bewijs kunnen

zijn. Deze liep sterk af in zuidelijk richting. Waar de hoogte in het noorden nog zo'n 37,06m TAW was, was deze in het midden van de sleuf nog 36,93m TAW en in het zuiden 36,79m TAW.

Een tweede optie is dat er op deze locatie zich nooit een natuurlijk bodemprofiel heeft kunnen ontwikkelen³¹. Dit kan gebeuren wanneer er een winterbedding van een beek aanwezig is. De zeer nabij gelegen hellebeek zou hier dus mee in verband kunnen worden gebracht. Deze ligt nu op de scheiding tussen de percelen van het onderzoeksgebied en de naburige percelen en werd einde 19de eeuw-eerste kwart 20ste eeuw³² overkoepeld. Origineel gezien zou deze beek wat breder kunnen geweest zijn en zou dan ook bij zijn overkoepeling voor een deel kunnen gedempt zijn. De ophogingspakketten bevatten immers ook enkel recent (19de-20ste-eeuws) materiaal, van oudere vondsten was geen spoor. De beek aangesneden in het oosten van het onderzoeksgebied zou een zijtak kunnen zijn geweest van deze hellebeek.

Op zijn hoogste punt werd de C-horizont binnen werkput 1 aangesneden op 37,06m TAW, wat een verschil betekent van ongeveer 0,38m (lager) ten opzichte van de natuurlijke bodem in profiel 4 en 0,31m (lager) ten opzichte van deze zelfde bodem in profiel 3.

Bij de andere twee profielen in werkput 1 is het verschil nog groter:

Midden: $37,44 - 36,93 = 0,51$
 $37,37 - 36,93 = 0,44$

Zuiden: $37,44 - 36,79 = 0,65$
 $37,37 - 36,79 = 0,58$

De hoogte van de moederbodem, alsook de profielopbouw, komt sterk overeen met deze aangetroffen in profiel 2 van werkput 2 tijdens het onderzoek (uitgevoerd door Rik van de Konijnenburg) op de naburige percelen³³.

In conclusie kan gesteld worden dat er een aflopend reliëf van het oosten naar het westen werd waargenomen. Dit kon goed gevolgd worden van werkputten 3 naar werkput 2, maar wegens een afwezigheid van een intact, natuurlijk bodemprofiel niet van werkput 2 naar werkput 1 of van werkput 4 naar werkput 2. Deze helling moet naar alle waarschijnlijkheid in verband gebracht worden met de aanwezigheid van de Hellebeek, nu gelegen op de grens tussen het onderzoeksgebied en de naburige percelen maar vroeger vermoedelijk heel wat breder. De aanwezigheid van deze beek werd onlangs ook vastgesteld door onderzoek van onderzoeksbureau HAAST op het naburig terrein (rapportage nog in voorbereiding). Tijdens dat onderzoek werden lokaal nog diepere opvallingspakketten vastgesteld die de historische ligging van de beek ondersteunen.

Ook de aanwezigheid van een beek in het oosten van het onderzoeksgebied, lopende door werkput 4 speelt hierin een grote rol. Het zou hier kunnen gaan om een zijtak van de Hellebeek, die dus bij de in gebruik name van het terrein in de 19de eeuw ook diende opgevuld te worden.

De aanwezigheid van deze twee beken wijst op een sterk drassig milieu in dit gedeelte van het onderzoeksgebied. De vlakbij gelegen Begijnenpoel is hiervan eveneens een getuige. Tussen de twee beken in heeft er zich, volgens een noordwest-zuidoost gerichte as zich wel een natuurlijk bodemprofiel kunnen ontwikkelen. Deze oriëntatie is dezelfde als deze van de meest oostelijk aangetroffen beek.

5.2 Sporen

Er werden tijdens het onderzoek slechts 4 sporen gevonden, namelijk twee muren en een houten paal met paalkuil.

De eerste muur (spoor 1) werd aangetroffen in zowel sleuven 1 als 2. Deze muur had een oost-west oriëntatie en was opgebouwd met een zeer harde kalkmortel en bakstenen van verschillende formaten (driekwart bakstenen kwamen voor). Een terugkerend en tevens meest voorkomend formaat was

³¹ Zie ook profiel 3 werkput 2

³² Van de Konijnenburg 2013, 21

³³ Van de Konijnenburg 2013, 36

23x11x5,5cm. De muur was 11 baksteenlagen diep bewaard tot vlak onder de huidige speelplaats, waar er na 5 baksteenlagen een uitsprong van ongeveer 8cm zichtbaar was. De bakstenen waren in een onregelmatig verband gemetst en de mortel was er zeer slordig tegen aan gebracht. Onder de baksteenlagen was een fundering te zien van puin, bestaande uit baksteenstukjes en kalkmortel.

Figuur 23: Spoor 1 in werkput 1 (links) en werkput 2 (rechts)

Deze muur was relatief ondiep bewaard; de onderkant werd immers reeds bereikt op 38,2m TAW. Het feit dat een uitsprong zichtbaar was, gekoppeld aan de ondiepe bewaring en de ligging net onder de speelplaats geven aan dat het hier om een structuur gaat die op min of meer hetzelfde niveau aanwezig was als de huidige gebouwen. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hier om een eerder recente structuur (19de of 20ste eeuw).

Een tweede muur werd aangetroffen op zo'n 4m ten zuiden van spoor 1 in werkput 1. Deze muur met spoornummer 2, had een zelfde oriëntatie, maar was duidelijk anders opgebouwd. Er werd gebruik gemaakt van rode bakstenen (?x10x5cm) en een grijze cementmortel. Het bakstenen muurwerk was slechts 2 lagen diep bewaard, waaronder er dan een dik pakket gele, zeer harde mortel bevond, waaronder dan weer een laag kalkbrokjes te vinden was. Ook deze muur was niet erg diep bewaard (de onderkant lag op 38,26m TAW). Ondanks de andere opbouw zou deze muur, gezien de bewaarde diepte (deze is bijna identiek) en de oriëntatie toch kunnen samenhangen met spoor 1. Daar er hier gebruik is gemaakt van een grijze cementmortel is deze muur ontegensprekelijk te dateren in een recente periode (einde 19de-20ste eeuw).

Figuur 24: Spoor 2

Aangezien deze muren te dateren zijn in de periode einde 19de-20ste eeuw, moeten ze duidelijk gelinkt worden aan het Sint-Jozefscollege, dat in 1882 werd opgetrokken op deze locatie. Het zou hier mogelijks gaan om resten van het gebouwtje weergegeven op de pentekening van omstreeks 1900. Dit gebouwtje was in 1932 reeds niet meer aanwezig. Het gebruik van het gebouw kan eventueel samenhangen met de aangeboden opleidingen ivm landbouw.

Figuur 25: Pentekening Sint-jozefscollege omstreeks 1900 (gebouw in rood omcirkeld)

In werkput 4, in het uiterste noordoosten van het plangebied, werd een noordwest-zuidoost georiënteerde beek aangetroffen (spoor 4). Dat het hier om een beek ging was duidelijk door de spoellagen zichtbaar in de onderste lagen van de beek, alsook de grillige lijnen (door waterstroom ontstaan) in de natuurlijke bodem eronder.

Figuur 26: Beek in werkput 4

Tegen deze beek aan werd nog een spoor aangeduid, namelijk een paalkuil met nog een houten paal erin aanwezig (spoor 3). Deze was gelegen vlak tegen de beek, en dient er dan ook vermoedelijk mee in verband te worden gebracht, als versteviging van de oevers van de beek.

De paalkuil had tevens een min of meer zelfde uitzicht als de beek, namelijk een blauwgrijze kleur met witgrijze brokjes en een witgrijze rand. Centraal in de kuil was een houten, aangepunt paaltje aanwezig van ongeveer 90cm lang. De paalkuil zelf was slechts 22cm diep bewaard.

Figuur 27: Spoor 3: vlak (links), coupe (midden) en houten paal (rechts)

6 Vondstmateriaal

Er werden slechts van vier contexten vondsten verzameld. Deze kregen per context een apart vondstnummer.

De eerste context, en dus het eerste vondstnummer, was spoor 1. Van deze muur werd een baksteen verzameld.

Zowel uit laag 4 bij profiel 1 als bij laag 4 van profiel 3 werden vondsten gehaald. Bij laag 4 van profiel 1 (vondstnummer 2) waren dit twee scherven recent aardewerk, namelijk een bodemfragment van een bloempot en een wandscherf industrieel wit aardewerk. Laag 4 van profiel 3 bevatte dan weer een pijpenkopje dat, gezien zijn ovoïde vorm, van de 18de-20ste eeuw kan gedateerd worden³⁴. Daar er geen versiering te zien is op het kopje en het hielmerk volledig geërodeerd is, kan geen specifiek type achterhaald worden.

Figuur 28: Vondsten uit lagen 4 van profiel 1 en profiel 3

Een laatste vondstnummer werd uitgeschreven voor de smalle houten, aangepunte balk van spoor 3. Op deze balk waren buiten de aanpunting geen andere sporen van bewerking te bemerken.

Figuur 29: Houten balk spoor 3

³⁴ <http://www.claypipes.nl>

7 Besluit en waardering

7.1 Algemeen

Tijdens het onderzoek werden vier sleuven (werkputten 1 t.e.m. 4) gegraven waarin, op regelmatige afstand van elkaar gelegen, diepere putten werden uitgegraven. Deze dienden enerzijds om een zicht te krijgen op de aanwezige stratigrafie en anderzijds om mogelijk dieper aanwezige structuren aan te snijden.

Aan de hand van deze diepere putten kon afgeleid worden dat het terrein afliep in westelijke richting. In het westen van het plangebied, op de grens met de naburige percelen, lag dan ook de Hellebeek, een vroegere natuurlijke beek, die in de periode einde 19de eeuw-eerste deel 20ste eeuw werd gekanaliseerd.

Ook in het noordoosten van het onderzoeksgebied werd nog een beek aangesneden, waar naast een paalkuiltje met nog bewaarde, aangepunte houten paal lag, die vermoedelijk diende als versteviging van de oevers. De versteviging van deze zijde van de oevers doet vermoeden dat ten oosten van het onderzoeksgebied, waar tevens de C-horizont het hoogst bewaard was, bewoning of ten minste enige andere vorm van menselijke activiteit (akkers bvb.) heeft plaats gevonden.

Slechts op twee locaties, meer naar het zuiden toe, werden natuurlijke bodemprofielen aangesneden. Deze waren gekenmerkt door de aanwezigheid van een A, B en C horizont. Bij de andere profielen lagen er vlak bovenop de moederbodem enkele ophogingspakketten. Het materiaal hierin aanwezig was te dateren in meer recente periodes (19de-20ste eeuw). Het feit dat in de meeste dieper aangelegde putten geen natuurlijk profiel aanwezig was, kan ofwel te wijten zijn aan een afgraving en latere opvulling, ofwel aan het feit dat deze zich bevonden in een winterbedding van een beek, waar er zich dus nooit een natuurlijk profiel heeft kunnen ontwikkelen.

Waar er wel een duidelijk profiel aanwezig was werd, omdat het hier zeker is dat er geen deel van de moederbodem werd afgegraven, het vlak aangelegd tot op de natuurlijke bodem. Echter buiten de paalkuil met aangepunte paal in werkput 4 werden geen sporen aangetroffen.

Ook op hoger niveau werden weinig tot geen archeologisch relevante sporen aangetroffen. Slechts twee oost-west georiënteerde muren (sporen 1 en 2) werden aangesneden en deze waren van eerder recente datum (einde 19de, begin 20ste eeuw) en zijn te linken aan één van de vroegste perioden van het Sint-Jozefscollege. Het betreft hier resten van een gebouwtje dat mogelijk in verband kan gebracht worden met vroegere landbouw-gerichte opleidingen aan het college.

7.2 Beantwoorden onderzoeksvragen

Het doel van de prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

-Zijn er archeologische sporen aanwezig?

Er konden slechts 4 sporen aangeduid worden. Het ging hier om twee recent te dateren muren (behorende tot een gebouwtje uit einde 19de, begin 20ste eeuw), een beek en een paal met paalkuil hier vlak tegen gelegen.

-Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?

De sporen liggen niet allemaal in rechtstreeks verband. De paal met paalkuil kan wel gelinkt worden aan de vlak ernaast gelegen beek, met name als versteviging van de oever.

Ook de twee muren moeten waarschijnlijk aan elkaar gelinkt worden, ze behoorden vermoedelijk toe aan een klein gebouwtje dat moet in verband gebracht worden met de richting landbouw van het Sint-Jozefscollege.

Tussen de twee muren enerzijds en de beek en paalkuilen anderzijds is geen rechtstreek stratigrafisch verband. Duidelijk is wel dat de muren jonger zijn dan de beek en paalkuil.

Deze laatsten waren immers gelegen in de moederbodem, terwijl er onder de muren nog 2 tot 3 ophogingspakketten te vinden waren.

-Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten?

Dit verschilt van profiel tot profiel:

- Profiel 1: 5 verschillende ophogingspakketten te onderscheiden op de moederbodem, gevolgd door stabilisatielaag en huidige speelplaats.
- Profiel 2: 5 verschillende ophogingspakketten te onderscheiden op de moederbodem, gevolgd door stabilisatielaag en huidige speelplaats.
- Profiel 3: 2 ophogingslagen gelegen op moederbodem, gevolgd door stabilisatie en huidige speelplaats
- Profiel 4: Natuurlijk bodemprofiel, met A-, B- en C-horizont. Daarbovenop 3 ophogingslagen, stabilisatielaag en speelplaats.
- Profiel 5: 5 verschillende ophogingspakketten te onderscheiden op de moederbodem, gevolgd door stabilisatielaag en huidige speelplaats.
- Profiel 6: Natuurlijk bodemprofiel, met A-, B- en C-horizont. Daarbovenop 2 ophogingslagen, een stabilisatielaag en de huidige speelplaats.
- Profiel 7: Beekinsijding (en opvulling), gevolgd door twee ophogingslagen, een stabilisatielaag en de huidige speelplaats.

-Bevatten deze lagen archeologische vondsten?

Enkel uit lagen 4 van profielen 1 en 3 konden vondsten verzameld worden. Het ging hier echter om eerder recent te dateren vondsten.

-Uit welke periode dateren de vondsten?

De vondsten zijn te dateren in de 18de-20ste eeuw.

-Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?

De weinige sporen die aanwezig waren op het terrein waren goed bewaard.

-Wat was de invloed van de bestaande bebouwingen/verhardingen op het archeologische erfgoed?

De verhardingen hebben enkel gezorgd voor het meer compact (en hard) worden van de bovenste ophogingspakketten. Een sterke invloed op het archeologische erfgoed was hier niet echt merkbaar. De aanleg van verschillende kabels en leidingen kan het erfgoed dan weer wel verstoord hebben, en deze hebben tevens de graafwerken af en toe bemoeilijkt.

-Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?

Deze bevindt zich op verschillende hoogtes binnen het terrein. Op zijn hoogste punt werd hij in het oosten aangesneden, in werkput 3. Vervolgens daalt deze hoogte naar westelijke richting toe. Onderstaande tabel geeft de verschillende hoogtes weer waarop de C-horizont werd aangesneden.

Werkput	Profiel	Locatie binnen WP	Hoogte C-horizont
1	1	Noorden	37,06 m TAW
1	2	Midden	36,93 m TAW
1	5	Zuiden	36,79 m TAW
2	3	Noorden	37,37 m TAW
2	4	Zuiden	37,44 m TAW
3	6	Zuiden	38,24 m TAW
4	7	Noorden	37,77 m TAW

-Wat is de impact van de geplande werken op het archeologische erfgoed?

Daar er slechts weinig tot geen sporen lijken aanwezig te zijn binnen het onderzoeksgebied lijkt de impact op het archeologische erfgoed eerder beperkt.

-Kunnen de resultaten van het bureauonderzoek fijngesteld worden?

De twee gevonden muren kunnen gekoppeld worden aan een gebouw dat tijdens het bureauonderzoek werd aangetroffen op een prent van omstreeks 1900. Hiermee kan extra informatie verworven worden met betrekking tot de specifieke opbouw van dit gebouw.

Verder kan er ook meer concrete informatie gegeven worden met betrekking tot de toestand van het terrein voor de in gebruik name in de 19de eeuw en erna. Gegevens over het mogelijk aanwezige begijnhof werden echter niet gevonden.

Het onderzoek toonde aan dat mogelijks sporen bewaard kunnen zijn ten oosten van het onderzoeksgebied, op hogere, drogere gronden.

-Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

Omdat er slechts weinig tot geen sporen werden aangetroffen, lijkt een vervolgonderzoek niet noodzakelijk voor dit gedeelte van het gebied. De aanwezigheid van een houten versteviging van de oever in het oosten van het onderzoeksgebied, gekoppeld aan de hoge bewaring van de C-horizont op deze locatie geeft aan dat er in het oosten van het onderzoeksgebied wel een zeer grote kans is op het aantreffen van bewonings- of andere structuren van menselijke activiteit. Indien hier ooit ingrepen in de bodem zouden plaats vinden, lijkt een onderzoek (vermoedelijk door midden van sleuven of proefputten in een eerste fase) wel nuttig.

7.3 Advies

BAAC Vlaanderen Bvba beveelt na het uitvoeren van dit vooronderzoek geen vervolgonderzoek aan voorafgaande aan de bouw van de sporthal. Dit door het weinig tot niet aanwezig zijn van archeologisch relevante sporen. Vermoedelijk, op basis van de hoogte van de bewaarde C-horizont is voornamelijk het meer oostelijke (en dus ook hoger) gelegen gebied voornamelijk interessant geweest voor bewoning. Dit gedeelte van de speelplaats hoort echter niet meer bij deze werken.

8 Samenvatting

In opdracht van AG Real Estate, binnen het kader van het Programma Scholen van Morgen, heeft BAAC bvba een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd op de speelplaats van het Virga Jessecollege te Hasselt, gelegen aan de Guffenslaan, Toekomststraat en Stadsomvaart (provincie Limburg).

Binnen het plangebied wordt een nieuwe sporthal gebouwd en deze werken zullen gepaard gaan met ingrepen in de bodem, waardoor mogelijk aanwezige, archeologische resten zullen vernield worden.

Op of nabij de onderzoekslocatie zou in de late middeleeuwen het eerste begijnhof van Hasselt gelegen hebben, dat omstreeks 1245 in gebruik werd genomen maar reeds in 1567 werd vernield, tijdens de beeldenstorm. Echter ook jonger of ouder te dateren sporen en structuren zouden kunnen aangetroffen worden.

In een eerste fase werd, om de trefkans van deze prospectie te verhogen, een bureauonderzoek uitgevoerd, in opdracht van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Hiervoor werden verschillende historische bronnen geraadpleegd (geschreven documenten, oude kaarten en foto's), maar een duidelijke locatie van gebouwen die in verband kunnen worden gebracht met het begijnhof, omwille van de afwezigheid van duidelijke afbeeldingen, niet achterhaald worden.

Daarom werd besloten het terrein te onderzoeken door middel van parrallelle sleuven, die het grootste deel van het terrein dekten. Hierdoor kon een beeld verkregen worden van de mogelijk aanwezige sporen en structuren op het terrein.

Vier proefsleuven werden gegraven, waaruit bleek dat er zich weinig tot geen archeologisch waardevolle resten bevonden op het terrein. Er werden slechts 4 sporen aangesneden. Het ging hier om twee recent te dateren muren, behorende tot een klein gebouwtje, en een paaltje met paalkuil, dat diende als versteviging van de oever van net ernaast gelegen beek.

Om de afwezigheid van sporen te kunnen verklaren kan er gezien worden naar de verschillende profielen. Hieruit bleek immers dat er slechts op twee plaatsen een natuurlijk bodemprofiel aanwezig was. Elders lagen er rechtstreeks op de moederbodem verschillende ophogingspakketten. De afwezigheid van een natuurlijk bodemprofiel kan verklaard worden door ofwel te denken aan een eerdere afgraving van deze bodem (waardoor het sporenbestand vernield zou zijn), ofwel door de aanwezigheid van één of meerdere beken. Het terrein helde af naar het oosten toe, naar de nu op de grens tussen het perceel van het onderzoeksgebied en de naburige percelen Hellebeek.

Indien een groot deel van het inderzochte gebied in de bedding van een beek lag, heeft zich hier nooit een natuurlijke bodemontwikkeling kunnen doorzetten. Ook zullen deze gebieden dan niet bewoonbaar zijn geweest.

Door de zwakke aanwezigheid van sporen binnen het onderzoeksgebied adviseert BAAC Vlaanderen bvba geen vervolgonderzoek.

9 Bibliografie

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013a: *Bodemkaart Hasselt* [online], <http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/> (geraadpleegd op 22 oktober 2013).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013b: *Orthofoto – Generieke viewer* [online], <http://ogc.beta.agiv.be/gdiviewer/?simple=true> (geraadpleegd op 22 oktober 2013).

BLOCKMANS W. & HOPPENBROUWERS P. 2009: *Eeuwen des ondersheids. Een geschiedenis van middeleeuws Europa*, Amsterdam

BUSSELS M., GRAUWELS J., HOUTMAN E., LEYNEN H., MOLEMANS J., VAN BALLAER R. 1982: *Hasselt 750 jaar Stad 1232-1982*, Gent

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2013: *Hasselt* [online], <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/#> (geraadpleegd op 22 oktober 2013)

COOMANS T. & BERGMANS A. 2008: *In zuiverheid leven. Het Sint-Agnes begijnhof van Sint-Truiden. Het hof, de kerk, de muurschilderingen, VIOE-monografieën 2*, Brussel

DE MAEGD C. 2006: *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Limburg. Deel 2: As, Beringen, Diepenbeek, Genk, Ham, Hasselt, Heusden-Zolder, Leopoldsburg, Lummen, Opglabbeek, Tessenderlo, Zonhoven, Zutendaal*, Brussel

DIGITALE BIBLIOTHEEK VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE 2013: *Ferrariskaart Hasselt* [online], http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html (geraadpleegd op 17 oktober 2013)

ERFGOEDPLUS 2013: *Prent Sint Jozefscollege omstreeks 1880 (reproductie 1957)* [online], <http://www.erfgoedplus.be/zoeken?categorie=vrij&zoekterm=sint%20jozefscollege> (geraadpleegd op 22 oktober 2013)

GEVERS L. 1986: *Honderd jaar katholieke studerende jeugd 1884-1984. De geschiedenis van de Hasseltse jonge klauwaarts* [online], <http://www.npdoc.be/Gevers-Lieve/Gevers-Lieve.htm#k3> (geraadpleegd op 22 oktober 2013)

PROVINCIE LIMBURG 2013: *Atlas der buurtwegen* [online], <http://geoloket.limburg.be/gislimburg/simpelmapactiewithatlas.do?mapActie=initMap&mapServiceNaam=atlas&resize=true> (geraadpleegd op 17 oktober 2013)

STADSMUSEUM HASSELT

VAN DE KONIJNENBURG R. 2013: *Archeologische prospectie Hasselt Toekomststraat 8-14, HAAST-rapport 2013-11*, Bree

VANDERSTRAETEN C. 1948: *Hasselt in het verleden, de Hasseltse begijnhoven, Het Belang van Limburg* 19 mei 1948

VERMEIR R. 2008: *Een inleiding tot de geschiedenis van de Vroegmoderne tijd*, Wommelgem

<http://www.claypipes.nl/18e-eeuw/>

10 Lijst met figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op de topografische kaart.....	1
Figuur 2: Geplande sleuven (blauw: sleuven; rood: stallen, serres 20ste eeuw; zwart: plangebied)	3
Figuur 3: Bodemkaart met aanduiding plangebied (in rood)	5
Figuur 4: Bedevaartvaantje	7
Figuur 5: Pentekening Hasselt R. Loup.....	8
Figuur 6: Ferrariskaart met aanduiding plangebied (bij benadering)	9
Figuur 7: Kadasterkaart uit 18de eeuw (plangebied in rood aangeduid)	10
Figuur 8: Atlas der buurtwegen (plangebied in rood aangeduid)	11
Figuur 9: Kaart einde 19de eeuw	11
Figuur 10: Pentekening Sint Jozefscollege	12
Figuur 11: Luchtfoto 1932.....	13
Figuur 12: Foto speelplaats 1943.....	13
Figuur 13: Luchtfoto 1967.....	14
Figuur 14: Speelplaats - huidige toestand.....	14
Figuur 15: Plangebied op huidige toestand.....	15
Figuur 16: Kaart Centraal Archeologische Inventaris.....	15
Figuur 17: Grondplan proefsleuvenonderzoek	19
Figuur 18: Profiel 6 werkput 3	20
Figuur 19: Werkput 4 - Profiel 7 (links) en beek in het vlak (rechts)	21
Figuur 20: Profiel 4 (links) en 3 (rechts)	21
Figuur 21: Vlak 2 werkput 2.....	22
Figuur 22: Profielen 1, 2 en 5 (van boven naar beneden gezien)	23
Figuur 23: Spoor 1 in werkput 1 (links) en werkput 2 (rechts).....	25
Figuur 24: Spoor 2.....	25
Figuur 25: Pentekening Sint-jozefscollege omstreeks 1900 (gebouw in rood omcirkeld)	26
Figuur 26: Beek in werkput 4.....	26
Figuur 27: Spoor 3: vlak (links), coupe (midden) en houten paal (rechts)	27
Figuur 28: Vondsten uit lagen 4 van profiel 1 en profiel 3.....	28
Figuur 29: Houten balk spoor 3	28

11 Bijlagen

11.1 Lijsten

11.1.1 Sporenlijst

11.1.2 Fotolijst

11.1.3 Vondstenlijst

11.1.4 Profielenlijst

11.1.5 Tekenvel

11.2 Overzichtskaart

BAAC

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Hasselt

SVM

Bijlage 11.2: Overzichtskaart

Plannr: 1

Dosnr: 2013-182

Vergunningsnr: 2013/516

Legende

Sporen - Muurwerk

Sporen

Profielputten

Onderzoeksgebied

Profielen

X 37.77

Hoogte Moederbodem

Leidingen (vermoedelijk ligging)
Oranje: Water; Paars: elektriciteit

N